

**Nové možnosti vzdělávání
odsouzených ve výkonu
trestu odnětí svobody a jejich
motivace ke zvyšování
kvalifikace**

Bakalářská práce

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Alena Bendová, PhD.

Vypracovala:

Ilona Novotná

Brno 2017

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci **Nové možnosti vzdělávání odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody a jejich motivace ke zvyšování kvalifikace** vypracovala samostatně a veškeré použité prameny a informace uvádím v seznamu použité literatury. Souhlasím, aby moje práce byla zveřejněna v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a v souladu s platnou Směrnicí o zveřejňování vysokoškolských závěrečných prací.

Jsem si vědoma, že se na moji práci vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., autorský zákon, a že Mendelova univerzita v Brně má právo na uzavření licenční smlouvy a užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona.

Dále se zavazuji, že před sepsáním licenční smlouvy o využití díla jinou osobou (subjektem) si vyžádám písemné stanovisko univerzity, že předmětná licenční smlouva není v rozporu s oprávněnými zájmy univerzity, a zavazuji se uhradit případný příspěvek na úhradu nákladů spojených se vznikem díla, a to až do jejich skutečné výše.

Ve Svinošicích dne 25. května 2017

Poděkování

Chtěla bych poděkovat Mgr. Aleně Bendové, PhD., za odborné vedení bakalářské práce, věcné připomínky, cenné rady, vstřícnost a čas, který této práci věnovala. Dále bych ráda poděkovala psychologovi Věznice Kuřim Mgr. Radkovi Macků, za konzultace při statistickém zpracování dat. Poděkování patří i mé rodině za její podporu a pomoc po dobu studií.

Abstrakt

Bakalářská práce se věnuje novým možnostem vzdělávání odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody v České republice a jejich motivaci ke zvyšování kvalifikace. Cílem teoretické části práce je seznámení se systémem vzdělávání v rámci Vězeňské služby a se strukturou vězeňské populace s ohledem na dosažený stupeň vzdělání. Stěžejní je představit nové možnosti sekundárního a dalšího vzdělávání ve Věznici Kuřim, definovat pojem motivace, její dělení a zmapovat motivační faktory ve vzdělávání mladých vězňů.

V praktické části bylo hlavním cílem zjistit, co motivuje odsouzené ve věku do 26 let tak zvané „mladé dospělé“, ke zvyšování kvalifikace během výkonu trestu odnětí svobody. Dílčím cílem bylo zjistit, které vzdělávání upřednostňují, důvod jejich výběru a jejich očekávání ve vztahu k výše uvedeným aspektům. K naplnění cílů praktické části bude použita metoda dotazování. Nástrojem sběru dat bude dotazník navržený pro účely průzkumného šetření. Respondenty budou osoby ve výkonu trestu odnětí svobody ve Věznici Kuřim ve věku od 18 do 26 let. Data z dotazníků budou zpracována za využití popisné statistiky.

Klíčová slova

Vězeňská služba České republiky, vzdělávání dospělých, celoživotní učení odsouzený – mladý dospělý, motivace.

Abstract

The bachelor thesis deals with the new possibilities in education of imprisoned convicts in the Czech Republic and their motivation to improve their qualifications. The main objective of the theoretical part is to provide the introduction to the education system within the Prison Service of the Czech Republic and to describe the structure of the prison population with regard to the acquired level of education. The fundamental aspect of the thesis is to introduce new possibilities of the secondary education and further education in the Prison of Kurim, to define the term "motivation" and its division and to map the motivation factors in education of young prisoners.

The main objective of the practical part is to identify what motivates the prisoners up to 26 years of age, so called "young adults", to increase their qualifications while imprisoned. The secondary objective is to ascertain which kinds of education they prefer, the reasons for their preferences and their expectations concerning the abovementioned aspects. To attain the objectives of the practical part the method of query via a questionnaire, which has been designed for the purposes of the research work, has been used. As the respondents, there have been selected the imprisoned convicts in the Prison of Kurim aged 18 to 26. The data obtained by the questionnaire has been processed via the method of the descriptive statistics.

Keywords

The Prison Service of the Czech Republic, education of adults, lifelong education, convict, young adult, motivation.

Obsah

1	Úvod	11
2	Cíle bakalářské práce	13
2.1	Cíle teoretické části práce	13
2.2	Cíle praktické části práce	13
3	Materiál a metodika zpracování	14
3.1	Materiál a metodika zpracování teoretické části práce.....	14
3.2	Materiál a metodika zpracování praktické části práce.....	14
4	Současný stav řešené problematiky	15
4.1	Historie moderního zacházení s vězni	15
4.2	Vzdělávání.....	16
4.3	Struktura současné vězeňské populace s ohledem na vzdělání.....	18
4.4	Vzdělávání dospělých	20
4.5	Celoživotní učení	21
4.6	Možnosti vzdělávání odsouzených	22
4.6.1	Vzdělávání v rámci Středních odborných škol VS ČR	25
4.6.2	Vzdělávání jiných vzdělávacích subjektů.....	27
4.6.3	Distanční vzdělávání v rámci e-learningových kurzů	29
5	Motivace ke vzdělávání	31
5.1	Vymezení pojmu motivace	31
5.2	Základní motivační zdroje	32
5.3	Dělení motivace v souvislosti s motivy ke vzdělávání	33
5.4	Teorie motivace ke vzdělávání.....	35
5.5	Motivace a komplexní pojetí potřeb	36
5.6	Uspokojování potřeb odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody	37
5.7	Frankl – teorie vůle ke smyslu v souvislosti s motivací ke vzdělávání.....	39
5.8	Motivace odsouzených ke vzdělávání ve výkonu trestu	40

5.9	Zvláštnosti vzdělávání odsouzených	41
6	Praktická část a výsledky práce	43
6.1	Cíl průzkumného šetření	43
6.2	Hypotézy průzkumu.....	44
6.3	Popis průběhu.....	44
6.4	Výsledky průzkumného šetření.....	45
6.5	Výsledky hypotéz	61
7	Diskuze	65
8	Doporučení pro pedagogickou praxi	67
9	Závěr	69
10	Seznam použité literatury	70
A	Dotazník	75

Seznam obrázků

Obr. 1	Procentní zastoupení odsouzených se základním zděláním v letech 2012 až 2015 z celkové vězeňské populace ve výkonu trestu odnětí svobody	20
Obr. 2	NSK v kontextu rozvoje lidských zdrojů v ČR	28
Obr. 3	Pyramida potřeb A. Maslowa	36
Obr. 4	Věk respondentů	45
Obr. 5	Přehled dokončeného vzdělání	46
Obr. 6	Důvod ukončení studia	47
Obr. 7	Rodinné zázemí	48
Obr. 8	Pracovní poměr před výkonem trestu	50
Obr. 9	Motiv ke studiu během trestu	51
Obr. 10	Důsledek zvýšení kvalifikace	53
Obr. 11	Preference školského subjektu ke zvýšení kvalifikace	55
Obr. 12	Preference oboru studia během výkonu trestu	57
Obr. 13	Prospěch studentů ŠVS	58
Obr. 14	Požadovaná mzda při pracovním zařazení ve studovaném oboru	59
Obr. 15	Preference délky vzdělávání k aktuálnímu dosaženému vzdělání	63

Seznam tabulek

Tab. 1	Členění odsouzených dle nejvyššího dosaženého vzdělání k 31. 12. 2015	19
Tab. 2	Délka celkové doby věznění k 31. 12. 2015	26
Tab. 3	Praxe ve vystudovaném oboru	49
Tab. 4	Preference délky vzdělání	54
Tab. 5	Způsob vzdělávání	56
Tab. 6	Preference hodnot	60
Tab. 7	Motiv ke studiu během výkonu trestu	62
Tab. 8	Preference délky vzdělávání u vězňů, kteří nedokončili obor	63
Tab. 9	Kombinace odpovědí odsouzených k hypotéze č. 5	64

1 Úvod

České moderní vězeňství má svého zakladatele v osobě Pátera Františka Josefa Řezáče, který roku 1847 začal své působení v České zemské trestnici v Praze a toho roku již publikoval první z celé řady naučných spisů určených k výchově školských, ale i vězeňských populací. *„Páter Řezáč věřil, že především dobré školství v novohumanizačním duchu, uplatňované i u vězeňské populace, nejen poučující, ale i vychovávající, může podstatněji podpořit omezení zločinnosti jak u regetentů (dnešních recidivistů), tak především u prvotrestanců (poprvé ve výkonu trestu odnětí svobody)“* (Uhlík, 1997, s. 28). Na jeho myšlenkách staví i humanizované vězeňství po listopadu 1989, kdy nastolené změny mají sloužit k vybudování takové organizační struktury českého vězeňství a jeho obsahové náplně, která by v zákonných mezích vytvářela podmínky pro kvalifikovanou sociální službu poskytovanou jedincům, kteří se svým chováním dostali do rozporu se zákonem.

Mařádek (2005, str. 19) vymezuje humanizaci jako *„vytváření důstojných podmínek ve výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody“*. Součástí důstojného zacházení s odsouzenými je i jejich smysluplná příprava na život po propuštění. Mezi stěžejní aktivity zacházení, lze zahrnout i zvyšování kvalifikace vězňů během výkonu trestu.

Mezi zaměstnanci kuřimské věznice je skupina, která si dala za cíl pracovat s odsouzenými ve věkové kategorii osmnáct až dvacet šest let věku, kteří jsou převážně poprvé ve výkonu trestu a působit na ně takovým způsobem, aby se do něj již nikdy nevrátili. *„Vězeňská služba České republiky vytváří již řadu let ucelenou koncepci zacházení s mladistvými a mladými dospělými, neboť zde především spatřuje úspěch a efektivitu svého konání, to je vrátit mladého člověka (byť provinivšího) do civilního světa tak, aby se vyhýbal dalšímu páchání trestné činnosti, aby se snažil zajistit obživu svou i své rodiny poctivou prací a věnoval se svým zálibám i výchově dětí“* (Jůzl, 2009, s. 12). Součástí této snahy je i vzdělávání této skupiny odsouzených v různých formách studia. Veškeré aktivity zaměstnanců nepadnou na úrodnou půdu, pokud nebudou mít odezvu u vybrané skupiny vězňů. Snaha dlouhodobě uchopit otázku fungování českého vězeňství i s oblastí působení na mladé vězně, obsahují všechny koncepce vězeňství, které byly schváleny státem. Skupinu mladých dospělých, na kterou se dá specializovaně působit, má ve vězeňské populaci i Věznice Kuřim. Zkušenosti zaměstnanců s tímto programem i nové poznatky se Středním odborným učilištěm,

které v kuřimské věznici vzniklo v roce 2013, mě vedly k průzkumu, co motivuje mladé vězně vzdělávat se během výkonu trestu. A právě motivací vybrané skupiny odsouzených do šestadvaceti let věku ke vzdělávání, jsem si vybrala jako téma bakalářské práce. Cílem je zjistit, proč tito odsouzení, většinou v nízkém věku, ukončili své vzdělávání, a co je motivuje ke studiu během výkonu trestu. V teoretické části se budu zabývat jednou z částí koncepce českého vězeňství, kterou je vzdělávání odsouzených, s odkazem na současnou strukturu dosaženého vzdělání vězňů. Analýza bude směřovat i k tomu, jaké vzdělávání je nabízeno odsouzeným v souvislosti s jeho délkou či druhy a jaký je možný jejich rozvoj. V další části práce je rozvíjen pojem motivace a to směrem ke specifikám vězněných osob. Jelikož je vzdělávání během výkonu trestu stále dobrovolné, ústřední myšlenkou celé práce je snaha zjistit, co motivuje odsouzené, aby část svého času ve výkonu trestu věnovali studiu a možnému zvýšení své kvalifikace.

2 Cíle bakalářské práce

Cílem bakalářské práce je zjistit, zda jsou odsouzení ochotni zvyšovat svoji kvalifikaci v nových či stávajících možnostech vzdělávání v penitenciárním prostředí a jaká je jejich motivace.

2.1 Cíle teoretické části práce

Cílem teoretické části práce je seznámení se s aktuálním stavem a možnostmi vzdělávání odsouzených v penitenciárním prostředí, se zaměřením na zvyšování kvalifikace, jako jedním z důležitých resocializačních faktorů u mladých dospělých vězňů. Vymezit pojmy mladý dospělý, celoživotní vzdělávání, celoživotní učení a specifikovat možnosti vzdělávání odsouzených ve Věznici Kuřim v rámci sekundárního, dalšího a distančního vzdělávání. Dalším cílem teoretické části práce je vymezit pojem motivace a faktory, které působí na vzdělávání odsouzených do 26 let „Mladých dospělých“. Metodami byla studie odborných zdrojů a jejich analýza.

2.2 Cíle praktické části práce

Cílem praktické části práce je zjistit, co motivuje odsouzené do 26 let věku, ke vzdělávání v penitenciárním prostředí nepodmíněného trestu odnětí svobody. Průzkumem zjistit jejich současné dosažené vzdělání, popřípadě jestli v oboru pracovali. Dále motiv, který je vedl k přihlášení do vzdělávání ve výkonu trestu, jejich osobní hodnoty a v jakém jiném oboru by se rádi realizovali. Dílčím cílem je zjistit, jaký typ vzdělávání z hlediska délky a rozsahu upřednostňují a důvod jeho výběru a očekávání.

3 Materiál a metodika zpracování

3.1 Materiál a metodika zpracování teoretické části práce

Pro vypracování teoretické části práce bylo použito studium odborných literárních zdrojů, článků z časopisů a internetových zdrojů zabývajících se problematikou vzdělávání a dále motivací ke vzdělávání. Protože je moje práce zaměřena na specifické prostředí Věznice Kuřim, byly přidány i další zdroje týkající se řešené problematiky: legislativa České republiky a vnitřní předpisy vězeňské služby. Metodikou teoretické části byla tvorba zápisků a jejich analýza.

3.2 Materiál a metodika zpracování praktické části práce

V praktické části bakalářské práce byla použita metoda dotazování. Nástrojem sběru dat byl kvantitativně zaměřený nestandardizovaný dotazník, který byl navržen pro účely průzkumného šetření. Obsahoval 14 otázek se zaměřením na řešenou problematiku. Respondenty dotazníku byli odsouzení ve výkonu trestu odnětí svobody (dále „VTOS“) ve věku od 18 do 26 let věku, kteří jsou zařazeni, nebo již absolvovali studium v některém s nabízených vzdělávacích možností Věznice Kuřim.

Obdržela jsem 50 vyplněných dotazníků, ze kterých jsem získala data (odpovědi respondentů), která jsem zpracovala. Analýza dat byla provedena pomocí programu Microsoft Excel, prostřednictvím popisných statistických metod. K některým otázkám byla vytvořena tabulka relativní a absolutní četnosti odpovědí a výšečový či sloupcový graf s popisem.

V diskuzi jsem uvedla výsledky průzkumu a potvrdila, či vyvrátila předpoklady, které jsem stanovila na začátku průzkumného šetření.

4 Současný stav řešené problematiky

Vzhledem k tomu, že tato kapitola bude pojednávat o možnostech vzdělávání odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody, je nutné nejprve seznámit se s vývojem Koncepce vězeňství.

4.1 Historie moderního zacházení s vězni

Po překotném vývoji v devadesátých letech dvacátého století, se odborná veřejnost shodla na vytvoření koncepce vězeňství, která by měla být cílem snažení v oblasti legislativní i praktických činností. Koncepce (2005, str. 7) uvádí, že vývoj vězeňství, jeho celková kulturní úroveň a materiální podmínky, jsou odrazem vývoje kulturní a ekonomické úrovně celé společnosti. Způsob zacházení s pachateli trestných činů vyjadřuje velmi zřetelně i vztah společnosti k jedinci a postoj k občanským právům a svobodám. Je však důležité mít i v této oblasti ucelenou vizi, kterou je schůdné naplňovat postupnými kroky.

Předchozí Koncepce rozvoje vězeňství do roku 2015 byla podrobena evaluaci naplnění cílů a vyšlo najevo, že převážné většiny cílů nebylo za uplynulých deset let dosaženo. Zvláštností je, že většina poznatků staré koncepce směřovala k činnosti organizace a nikoliv k zacházení s odsouzenými. Ta obsahovala sedm oblastí, z nichž pouze tři se týkaly zacházení s obviněnými či odsouzenými (filozofie výkonu trestu odnětí svobody, změna způsobu výkonu vazby a programy zacházení u odsouzených). Naproti tomu nová koncepce obsáhla devět oblastí, přičemž pět z nich odkazuje na zacházení s vězňnými osobami či osobami po výkonu trestu.

Nová Koncepce vězeňství do roku 2025 schválená Usnesením vlády České republiky č. 79/2016 Sb., vychází ze základní premisy, jíž je multidisciplinární a meziresortní přístup k problematice vězeňství. Z dlouhodobého vývoje je zřejmé, že samotný výkon trestu odnětí svobody ve vězeňském zařízení je sice veřejností vnímán jako zásadní z hlediska napravení pachatele trestného činu. Avšak budoucí žádoucí reintegrace odsouzeného do společnosti, nemůže být vnímána izolovaně, bez zdůraznění role postpenitenciární péče, vlivu prevence kriminality a v neposlední řadě fungování sociálního systému státu. Koncepce vězeňství (2015, str. 25) uvádí, že s ohledem na skutečnost, že drtivá většina odsouzených bude jednoho dne propuštěna z výkonu trestu odnětí svobody, je naprosto nezbytné

vycházet ze základní zásady, že příprava na propuštění odsouzeného a na jeho život po opuštění věznice začíná dnem jeho nástupu do výkonu trestu odnětí svobody.

Nová koncepce se snaží být obecným, dlouhou dobu platným dokumentem státní politiky, který na příštích deset let deklaruje východiska, cíle a konkrétní nástroje pro Českou republiku v oblasti vězeňství. Mezi oblasti zájmu, které v předchozí koncepci nebyly zmíněny, patří vzdělávání odsouzených během výkonu trestu odnětí svobody. (Vězeňská služba ČR, 2015)

V další kapitole je popsán současný náhled na vzdělávání vězňů i aktuální možnosti studia.

Penitenciární terén je specifickým prostředím, které vyžaduje odborně zaměřený přístup všech pracovníků. *„Penitenciární péče představuje soubor speciální péče o jedince ve výkonu trestu odnětí svobody. Na penitenciární péči navazuje tak zvaná postpenitenciární péče, která probíhá po propuštění z výkonu trestu. Jedná se o podporu jedince propuštěného z VTOS do opětovného znovuzачlenění do života společnosti“* (Sochůrek, 2007 in Veteška, 2015, s. 40). Snahou penitenciární péče je dosáhnout u odsouzených takového náhledu, že u nich nebude docházet k recidivě. Jedním z aspektů, které mají vliv na řádný život po výkonu trestu, je získání pravidelného příjmu. Toho lze dosáhnout uplatněním se na trhu práce a šance roste s vyšším vzděláním.

4.2 Vzdělávání

Funkční systém vzdělávání vězňů, který je účelně navázán na zaměstnávání vězňů, umožňuje vězňům osobám vzdělávat se v praktických oborech, ve kterých s vysokou pravděpodobností naleznou uplatnění za branou věznice. Takové zaměstnání zabezpečí propuštěné osobě příjem, čímž nemalou měrou přispěje ke snížení recidivy a rizika dluhové pasti.

„Požadavek zlidštění nápravy vězňů a nutnosti předcházení zločinnosti obsažený v Řezáčově životním díle lze bezesporu chápat jako zřejmé vyjádření spoluúčasti našeho národa ve snahách kulturního světa 19. století po humanizaci vězeňství a podpoře vzdělanosti, které postihl Řezáčův současník Victor Hugo slovy: „Otevřít školu znamená uzavřít věznici“ (Uhlík, 1997, s. 70).

Při vytváření nové koncepce českého vězeňství, pracovní skupiny složené ze zaměstnanců vězeňské služby, probační a mediační služby, ministerstev, doplněné o zástupce akademické obce a nevládních institucí, zpracovávali devět

oblastí vězeňství. Kromě *vzdělávání*, které je stěžejní pro tuto práci se jednalo o oblast zaměstnávání odsouzených; programy zacházení a SARPO; zdravotnictví; drogy a jiné závislosti, bezpečnost; resocializace propouštěných vězňů; návaznost na prevenci a postpenitenciární péči; financování vězeňství; legislativní změny v oblasti vězeňství. Úkolem skupin bylo shromáždit náměty a návrhy, shodnout se na cílech, které budou součástí koncepce a na nástrojích k jejich dosažení.

Jednou z oblastí, kterou se pracovní skupina zabývala, byla oblast vzdělávání. Plamínek (2014, str. 19) uvádí, že učení a vzdělávání člověka rozšiřuje potenciál člověka, rozšiřují se lidské zdroje, které mohou lidé využívat k výkonu práce. Přestože vězeňské prostředí má svá specifika a odlišnosti, cílem Vězeňské služby ČR je poskytování kvalitního vzdělání, i prostřednictvím veřejného či soukromého školství, které umožní vězněným osobám obstát na pracovním trhu, získat po skončení výkonu trestu odnětí svobody stabilní zaměstnání a odpovídající příjem. Tím vzdělání patří mezi nejdůležitější a nejúčinnější resocializační nástroje a společně s dalšími také představuje jeden z nejsilnějších stabilizačních faktorů. *„Resocializační pedagogika je teoretická a praktická disciplína, která se věnuje jedincům, u kterých se vyskytne defekt v socializačním procesu“* (Jůzl, 2012, s. 67). Vzdělávání vězněných osob je koncipováno jako součást individuálního programu zacházení (dříve resocializačního programu), který je jakožto základní prostředek cílevědomého a komplexního působení stanoven pro každého odsouzeného, byť v minimální variantě. Jak uvádí Jůzl (2012, s. 114) *„komplexnost výchovy je zajištěna pěti základními složkami výchovy, a to výchovou rozumovou, mravní, pracovní, estetickou a tělesnou. Složce rozumové výchovy odpovídají v penitenciární pedagogice vzdělávací aktivity. Ve výkonu trestu odnětí svobody se nachází podle statistik populace nevzdělaná, málo vzdělaná, nedovzdělaná, ale také osoby se středním nebo dokonce vysokoškolským vzděláním. Stále však v penitenciární praxi platí, že čím vyšší vzdělání, tím menší počet odsouzených. Proto do programu zacházení tato složka právem náleží“*. I když uplynulo pět roků od citace doktora Jůzla, statistika vězeňské populace se výrazně nezměnila, jak dokládá tabulka 1, kapitola 4.3 Struktura současné vězeňské populace s ohledem na vzdělání.

Byť bylo sděleno, že vzdělávání patří mezi nejdůležitější a nejúčinnější resocializační nástroje odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody, v koncepci vězeňství je vše shrnuto do jednoho strategického cíle. Tím je funkční systém vzdělávání vězněných osob, který je účelně navázán na zaměstnávání vězněných osob a má funkční přesah do období po skončení výkonu trestu odnětí svobody. Toto umožňuje vězněným osobám vzdělávat se v praktických oborech, kde

s vysokou pravděpodobností naleznou své uplatnění za branou věznice a zabezpečí vězněné osobě příjem, čímž nemalou měrou přispějí ke snížení recidivy a rizika dluhové pasti. Jak tohoto cíle dosáhnout bude popsáno v dalších kapitolách.

4.3 Struktura současné vězeňské populace s ohledem na vzdělání

Ve výkonu trestu odnětí svobody jsou umístěni odsouzení z celé škály dosažené výše vzdělání, jak základního, sekundárního, tak i terciálního. Převážná většina vězňů má však ukončenu pouze základní vzdělání, nebo je vyučena v nematuritních oborech. Dlouhodobě Vězeňská služba ČR investuje nemalé finanční, materiální i lidské prostředky do systému sekundárního vzdělávání, které je součástí výkonu trestu. Není to však pouze o investicích do jednotlivců, ale investice do vzdělání jsou významné též pro stát, neboť vzdělanější populace přináší společnosti vyšší příjmy. Tento fakt také vyplývá z dat uvedených v publikaci Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (dále „OECD“), dle kterých je v zemích OECD více než polovina růstu hrubého domácího produktu spojena s růstem příjmu osob s vysokoškolským vzděláním (OECD, 2015). V prostředí vězeňské populace jsou pak tyto investice více než nezbytné, neboť pokud budeme vězněné osoby úspěšně vzdělávat, pak je zde reálná šance, že budou schopny obstát i v životě za branou věznic a nebudou se do nich vracet. Vždyť v současné době téměř sedmdesát procent vězeňské populace recidivuje v trestné činnosti a navrací se zpět do výkonu trestu odnětí svobody. Kromě drog, alkoholu, a struktury osobnosti pachatele je právě nemožnost pracovního uplatnění, v důsledku základního nebo nedokončeného sekundárního vzdělání, jednou z dalších příčin páčání trestné činnosti.

Tab. 1 Členění odsouzených dle nejvyššího dosaženého vzdělání k 31. 12. 2015

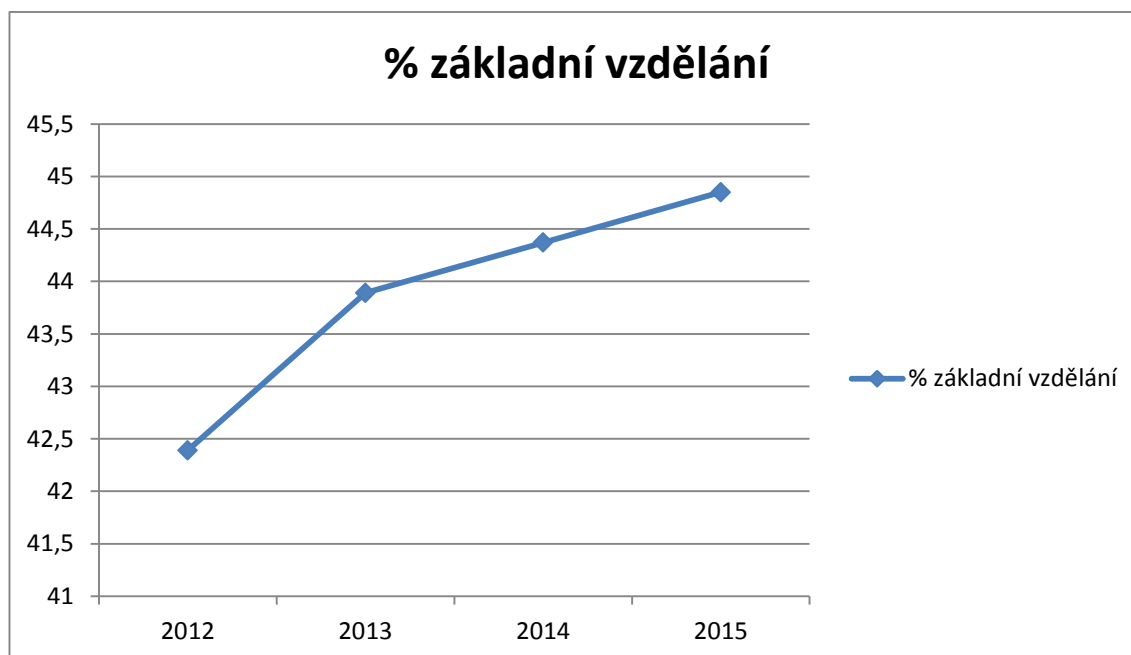
Nejvyšší dosažené vzdělání	Muž	Žena	Celkový součet	Celkem
Nezjištěno (cizinci), neuvedeno	239	13	252	1,34 %
Zvláštní škola	420	43	463	2,46 %
Bez základního vzdělání	30	15	45	0,24 %
Nedokončené základní	320	34	354	1,88 %
Základní vzdělání	7794	660	8454	44,85 %
Vyučení bez maturity	6768	283	7051	37,41 %
Vyučení s maturitou	437	21	458	2,43 %
Středoškolské vzdělání bez maturity	93	14	107	0,57 %
Středoškolské všeobecné vzdělání s maturitou	214	37	251	1,33 %
Středoškolské odborné vzdělání s maturitou	1003	125	1128	5,98 %
Vyšší odborné	12	4	16	0,08 %
Vysokoškolské vzdělání – bakalářské	50	9	59	0,31 %
Vysokoškolské vzdělání – magisterské	61	4	65	0,34 %
Vysokoškolské vzdělání – inženýr	103	13	116	0,62 %
Vysokoškolské vzdělání – doktorské	24	7	31	0,16 %
Celkový součet	17568	1282	18850	100,00 %

Zdroj: Statistická ročenka Vězeňské služby ČR 2015 (2016, s. 90)

Z tabulky je patrné, že přes 40 % vězněných osob má již zmíněné základní vzdělání, společně s osobami s výučním listem bez maturity tvoří přes 80 % vězeňské populace. Především osoby se základním vzděláním by měly být středem zájmu strategických cílů dlouhodobých koncepcí vězeňství.

Petrusek (1996, s. 1417) uvádí, že formální vzdělávání v moderní společnosti buď přímo poskytuje kvalifikaci k výkonu určité profese, nebo je nezbytným předpokladem k jejímu získání. Dosažením vyšších stupňů vzdělávání je obvykle spojováno s dosažením vyšší prestiže.

Nelze však opomíjet i skupinu odsouzených s ukončeným sekundárním vzděláním, kterým by měla nová koncepce umožnit terciální vzdělání. Tabulka však nemá jednoznačnou vypovídací hodnotu směrem k sekundárnímu vzdělávání během výkonu trestu. Neobsahuje totiž údaje o délce věznění jednotlivců, která je důležitá pro případné dlouhodobější vzdělávání. Asi těžko můžeme předpokládat, že se do učebního oboru ve výkonu trestu odnětí svobody přihlásí vězeň, který má délku trestu v řádu dnů, či několika měsíců.

Obr. 1 Procentní zastoupení odsouzených se základním vzděláním v letech 2012 až 2015 z celkové vězeňské populace ve výkonu trestu odnětí svobody
Zdroj: Statistická ročenka Vězeňské služby ČR (2012 s. 83, 2013 s. 94, 2014 s. 86, 2015 s. 90)

Data naznačují, že dlouhodobý stav skupiny odsouzených se základním vzděláním je stabilní s mírným procentním nárůstem, což potvrzuje predikci z úvodu, že je nutné vzdělávat vězněné osoby, aby nacházeli uplatnění na trhu práce po výkonu trestu a nedocházelo k jejich recidivě.

4.4 Vzdělávání dospělých

Znalosti a dovednosti, které si osvojil člověk v průběhu základního vzdělávání a v rámci přípravy na profesi, již nemohou obstát v současné, rychle se měnící, době. Vývoj společnosti v současnosti je mnohem dynamičtější a každý, kdo chce obstát v životě a při výkonu povolání, musí své znalosti a dovednosti stále rozšiřovat. Vzdělávání se tak stalo celoživotní záležitostí.

Myšlenka vzdělávání dospělých není novinkou. Již Jan Amos Komenský ji formuloval ve svém díle Pampaedia. Ale dřívější požadavky na člověka nevyžadovaly plnou realizaci celoživotního vzdělávání. Tato potřeba vyvstává

až v soudobé společnosti, kdy fyzická a duševní práce se prolíná, kdy se podstatně mění charakter práce, a pracovní procesy se inovují, dochází ke zvědečtění lidských činností. Vzdělání tím ve společnosti plní důležitou roli a s tím i politika vzdělanosti. V systému celoživotní výchovy má výchova a vzdělávání nezastupitelné místo.

4.5 Celoživotní učení

Celoživotní vzdělávání znamená spojení všech typů vzdělávacích aktivit do jednoho celku. Často se používá pojem „učení“, který upřednostňuje aktivní přístup vzdělávaného. *„Celoživotní učení má člověku poskytovat možnost vzdělávání v různých stádiích jeho rozvoje až do úrovně jeho možností v souladu s jeho zájmy, úkoly a potřebami“* (Palán, 1997, s. 17).

Vzhledem k propojenosti zemí a jejich ekonomik je celoživotní vzdělávání a učení cílem dnešní národní i nadnárodní vzdělávací politiky. Důležitost tohoto typu vzdělávání je patrná i z historického vývoje dokumentů, které se celoživotním vzděláváním zabývají. Od dokumentu komise UNESCO "Learning to be" z roku 1972, přes dokument Evropské unie ke vzdělávání, kterým je Memorandum o celoživotním učení z roku 2000, až po vládou schválenou Strategii celoživotního učení ČR z roku 2007.

Jak uvádí Analýza občanského vzdělávání (2010 s. 18) všude se hovoří o výchově, o vzdělávání k aktivnímu občanství a o vzdělávání umožňující zaměstnatelnost občanů. To vše vytváří platformu pro rozvoj lidských zdrojů a nelze z něj vyloučit osoby nacházející se ve výkonu trestu. Jedná se o jedno období celoživotního vzdělávání. Je to stav, ve kterém se člověk, jež má status dospělého, aktivně učí. V současnosti je ve vyspělých státech součástí vzdělávacího systému a rozumí se tím vzdělání profesní, občanské a zájmové.

Jaká důležitost je přikládána celoživotnímu vzdělávání, vyplývá z postojů Evropské unie k popisovanému fenoménu. Cílem EU je stát se společenstvím s dynamickou ekonomikou s trvalým hospodářským růstem. Základem ke splnění tohoto cíle má být právě celoživotní učení.

Jak uvádí Rabušicová, Rabušic (2003, s. 22): *„Aktivizace politiky v oblasti celoživotního učení (vzdělávání dospělých) je tedy relativně značná. Probíhá nemálo iniciativ na různých úrovních, v různých formách a za účasti různých aktérů. Tyto iniciativy posouvají rozvoj jednotlivých částí celoživotního učení obvykle smysluplným směrem.“* Autoři poukazují ale i na fakt, že celoživotní vzdělávání

je neustále se vyvíjejícím procesem, který zasahuje do všech sektorů i forem vzdělávání. Týká se prakticky všech věkových skupin a snahou všech by mělo být přiblížit se ideálu celoživotního učení.

Dle Rabušicové a Rabušice (2003, s. 26-27) celoživotní učení zahrnuje tři základní typy vzdělávání:

„Formální učení – vede k získání diplomů a kvalifikací v rámci formálního vzdělávacího systému.“ I během výkonu trestu je formální vzdělávání ukončeno všeobecně platným potvrzením, buď osvědčením, vysvědčením, diplomem nebo výučním listem.

„Neformální učení – děje se vedle formálního systému, nevede k získání vyššího stupně vzdělání, je poskytování v rámci pracovního zařazení nebo v rámci aktivit občanské společnosti.“ Po absolvování neformální aktivity odsouzení nezískávají žádné všeobecně platné doklady, pouze mohou být za vzorné plnění úkolů kázeňsky odměněni. Neformální aktivity vedou specialisté, jako zájmové aktivity.

„Informální učení – je přirozenou součástí každodenního života, nemusí se jednat o záměrné učení, nemusí být ani jednotlivci samotnými uznáno za něco, co přispívá k rozvoji jejich znalostí nebo dovedností, přesto se děje.“ Do této skupiny mohou být začleněny získané pracovní návyky při jednotlivém pracovním zařazení odsouzených během výkonu trestu.

4.6 Možnosti vzdělávání odsouzených

Přestože vzdělávání odsouzených bylo a je součástí výkonu trestu, vždy fungovalo na bázi dobrovolnosti a nepatřilo mezi hlavní penitenciární zájmy. Právo na vzdělání je součástí Listiny základních práv a svobod a vzdělávací aktivity mají i ve výkonu trestu svou nezastupitelnou funkci. Odsouzení si díky nim mohou zvyšovat svou vlastní kvalifikaci, což jim později po propuštění může pomoci s uplatněním na trhu práce. To, že vzdělávání odsouzených patří mezi důležité funkce penitenciární práce, naznačují i Evropská vězeňská pravidla. (Vězeňská služba ČR, 2012)

Dále zde najdeme kapitolu, která se tomuto tématu věnuje, konkrétně článek č. 28:

- „Každý vězeňský ústav musí usilovat o to, aby všichni vězni měli přístup ke vzdělávacím programům, které budou co možná nejkomplexnější a budou uspokojovat jejich individuální potřeby a brát v potaz jejich ambice“.

- „Je nutno prioritně připravit programy pro vězně, kteří jsou ngramotní nebo neumějí počítat a pro vězně, kteří nemají základní nebo odborné vzdělání“.

- „Zvláštní pozornost je nutno věnovat vzdělávání mladých vězňů a vězňů se speciálními potřebami“.

- „Výchovu a vzdělávání je třeba pokládat za součást vězeňského režimu, přičemž vzdělávání by mělo požívat tentýž status jako pracovní činnost, vězni však nesmí být finančně či jinak znevýhodněni za svou účast na vzdělávacích programech“.

- „Každý vězeňský ústav musí dát vězňům k dispozici knihovnu, která bude dostatečně vybavena širokým spektrem rekreačních i vzdělávacích zdrojů, knih a jiných médií“.

- „Všude, kde je to možné, je třeba zajišťovat činnost vězeňské knihovny ve spolupráci s veřejnými knihovnami“.

- „Výchova vězňů by v rámci možností měla být:

- a) integrována do veřejného výchovně-vzdělávacího systému dané země, aby vězni o propuštění mohli bez potíží pokračovat ve svém vzdělávání a odborném výcviku,

- b) zajišťována pod záštitou externích výchovně-vzdělávacích institucí“

Život ve vězení s sebou přináší řadu specifík. Existují zde omezení, vězňům jsou přesně stanoveny povinnosti, a rovněž práva jsou vymezeny poměrně jednoznačně. Především zde chybí osobní svoboda. Pro uvedené osoby není snadné se rozhodnout, že se chtějí vzdělávat a věnovat tomuto cíli potřebné úsilí. Vězněné osoby musí absolvovat příslušné studium v situaci, kdy se musí podrobit dennímu řádu a musí respektovat striktní pravidla života. Je jim odepřeno mnohé, co patří k běžnému životu na svobodě. Přesto však je vzdělávání v podmínkách výkonu trestu věnována značná pozornost. V doporučující normě Evropských vězeňských pravidel (2006), v osmé kapitole článek číslo 102.2 se uvádí: „Uvěznění je v důsledku odnětí svobody trestem samo o sobě a režim pro odsouzené vězně tudíž nesmí ještě zhoršovat utrpení, které je dáno samou podstatou uvěznění.“ (Vězeňská služba ČR, 2012)

Evropská vězeňská pravidla rovněž kladou důraz na co největší přiblížení života ve vězení životu na svobodě, při zachování nezbytných omezení, aby umožnil odsouzeným co nejrychlejší začlenění do společnosti po propuštění.

Vzdělávání odsouzených vymezují i právní dokumenty, například zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a vyhláška MS č. 345/1999 Sb., Řád výkonu trestu odnětí svobody. V České republice je právo na vzdělání ústavně zaručeno v čl. 33 Listiny základních práv a svobod, a přestože jsou některá práva

a svobody odsouzeným odňaty, právo na vzdělání jim patří. Dle Řádu výkonu trestu v § 36 (Ministerstvo spravedlnosti, 2015) je uvedeno, že je vzdělávání rovněž jednou ze složek programu zacházení a rozumí se jím i právo vzdělávání u škol nebo vzdělávacích společností, které mají potřebnou akreditaci, a to v základních, středních, vyšších nebo vysokých školách. Dále podle Evropských vězeňských pravidel by měli mít všichni věznění přístup k systematickému vzdělávání, včetně odborného výcviku. Vzdělávání má zvýšit úroveň vzdělání odsouzených a napomoci k budoucímu životu bez trestné činnosti. (Vězeňská služba ČR, 2012)

Až v důsledku nově přijaté koncepce českého vězeňství odborníci přikládají úrovni dosaženého vzdělání potrestaných osob vyšší pozornost a snaží se rozvíjet nabídku a komplexnost vzdělávacích aktivit. Ve věznicích se zřizují nové pobočky Středního odborného učiliště Vězeňské služby ČR, tím pádem se rozšiřuje i nabídka různých typů učebních oborů. Jsou uzavírány krátkodobé smlouvy s externími vzdělávacími subjekty k realizaci rekvalifikací.

Není výjimkou, že do věznice nastoupí vězni, kteří nemají ukončené základní vzdělání, mnohdy mají potíže se podepsat nebo absolvovali pouze nějaký typ speciální školy. Pro tyto odsouzené jsou pořádány reedukační programy, jejichž cílem je odstranění nedostatků ve znalostech mateřského jazyka. Děje se tak prostřednictvím vzdělávacích aktivit programu zacházení, který dle jednotlivých věznic obsahují různé druhy kroužků. Vězeňská služba ČR prozatím nezískala akreditaci Ministerstva školství mládeže a tělovýchovy pro výuku, která by byla v rozsahu základní devítileté školy, z toho důvodu byly zřízeny kurzy, ve kterých je možnost doplnit si základní vzdělání a přípravné kurzy, které umožní odsouzeným nástup do některého z oborů Školského vzdělávacího střediska Středního odborného učiliště Vězeňské služby. *„Absolvování těchto kurzů není formálně dokládáno žádným závěrečným vysvědčením či dokladem.“* (Biedermanová, Petras, 2011, s. 22). Například v kuřimské věznici je to kroužek českého jazyka a pravopisu. Přestože je snaha doplnit u této skupiny vězňů základní vzdělání, z pohledu procentního zastoupení vězeňské populace se jedná o okrajovou skupinu. Mnohem početnější zastoupení, pohybující se okolo 45 % vězeňské populace, mají odsouzení se základním vzděláním a to je skupina, na kterou se dlouhodobě zaměřuje vězeňská služba i nová koncepce vězeňství.

4.6.1 Vzdělávání v rámci Středních odborných škol VS ČR

Sekundární vzdělávání je ve výkonu trestu odnětí svobody zajištěno prostřednictvím Středního odborného učiliště Vězeňské služby ČR se sídlem v Praze, které vzniklo Nařízením ministerstva spravedlnosti č. 1/2007 v souladu s ustanovením §172 odst. 3 Zákona č. 561/2004 Sb., *o předškolním, základní, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání* (školský zákon). Učiliště je výchovně vzdělávacím zařízením, které poskytuje osobám ve výkonu trestu odnětí svobody přípravu pro výkon povolání a odborných činností v učebních a studijních oborech. Střední odborné učiliště se sídlem v Praze má svá odloučená pracoviště neboli Školská vzdělávací střediska, která jsou zřízena ve věznicích: Všehrdy, Plzeň, Valdice, Rýnovice, Heřmanice, Pardubice, Světlá nad Sázavou, Kuřim a Stráž pod Ralskem.

Zde je zajišťují pedagogičtí pracovníci s odpovídající kvalifikací. Výchovně vzdělávací činnosti finančně zajišťuje Vězeňská služba ČR.

Střední odborné učiliště VS ČR je jedna instituce, která sdružuje tři typy škol:

- střední odborné učiliště, které zajišťuje učební obory pro úspěšné absolventy základních škol;
- učiliště vzdělávající žáky, kteří základní školu ukončili v nižším než 9. ročníku nebo devátý ročník nedokončili úspěšně;
- odborné učiliště nabízející učebních obory s upravenými učebními osnovami, kde se vzdělávají žáci ze zvláštních škol.

Vzdělávací programy jednotlivých zařízení se dělí na dlouhodobé a krátkodobé. Dlouhodobými vzdělávacími aktivitami jsou učební obory, kdy délka vyučování se pohybuje mezi dvěma a třemi roky. Z toho důvodu je nutné brát v úvahu délku trestu odsouzených ve výkonu trestu, což velice omezuje výběr žáků. Pokud je výkon trestu odnětí svobody kratší než doba trvání výuky, nabízí vězeňská služba dokončení studia i po výkonu trestu. I když tato nabídka existuje, většina propuštěných vězňů započatý obor nedokončí.

Tab. 2 Délka celkové doby věznění k 31. 12. 2015

Délka trestu	Muži	Ženy	Celkem	Celkem
Do 6 měsíců	1215	133	1348	7,15 %
6-12 měsíců	3835	345	4180	22,17 %
1-2 roky	3843	256	4099	21,75 %
2-3 roky	2696	170	2866	15,2 %
3-5 let	2447	168	2615	13,87 %
5-7 let	1222	59	1281	6,8 %
7-10 let	1139	69	1208	6,41 %
10-15 let	782	57	839	4,45 %
Nad 15 let	399	25	424	2,19 %
Celkem	17568	1282	18850	100 %

Zdroj: Statistická ročenka Vězeňské služby ČR (2015, s. 86)

Pokud se zaměříme na osoby, které jsou ve výkonu trestu déle než tři roky, a tím by splňovaly podmínku ukončení studia během výkonu trestu, zjistíme, že tato skupina představuje minoritní část vězeňské populace (33,72 %). I když dochází k obměně vězňů, učební obory nemají nouzi o žáky, velký potenciál skýtají především krátkodobé vzdělávací programy.

Mezi krátkodobé vzdělávací aktivity řadíme akreditované kurzy a celoživotní vzdělávání, které zajišťují jednotlivá školská vzdělávací střediska. Většinou se jedná o půlroční až desetiměsíční studijní bloky, jejichž absolventi po zdárném ukončení obdrží osvědčení či potvrzení o absolvování kurzu. U těchto krátkodobých kurzů je kladem větší důraz na odbornou praxi, před teoretickými znalostmi. Z minulých školních let mají pedagogové zkušenost s tím, že polovina odsouzených po ukončení kurzů projevuje zájem o další studium na středním odborném učilišti, a tím pokračují v sebevzdělávání.

Konkrétně ve věznicí Kuřim je v současné době realizován dvouletý učební obor 65-51-E/0 *Pomocné práce ve stravování*, který je zakončen výučním listem. Učební obor je určen pro odsouzené zařazené k výkonu trestu odnětí svobody do věznice s ostrahou či s dozorem. Dále zde probíhá 10 měsíční akreditovaný kurz *Kuchařské práce v provozech společného stravování* a neakreditovaný kurz *Celoživotního vzdělávání*, který je ukončený písemnou a ústní zkouškou.

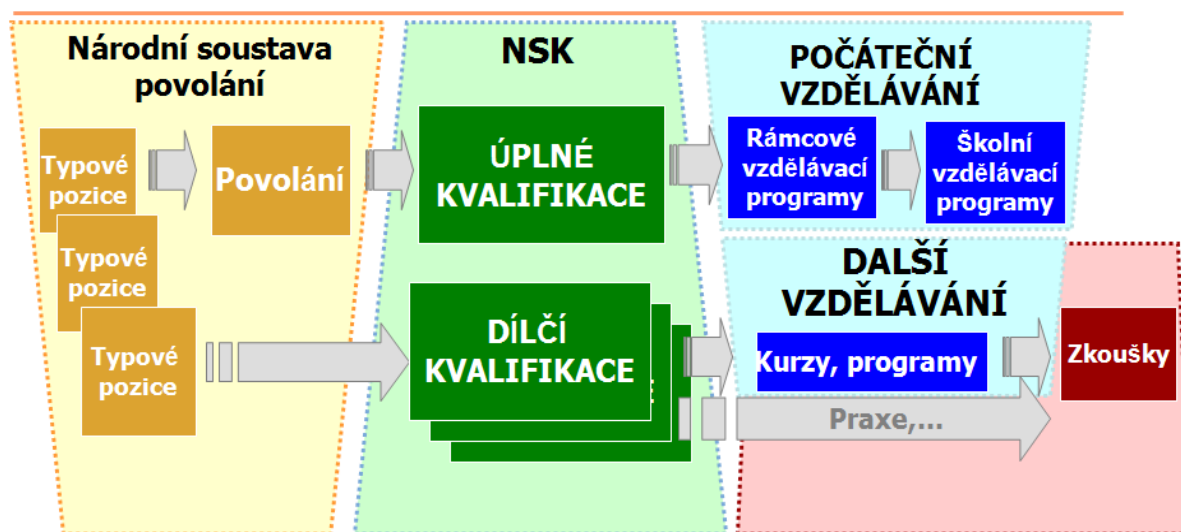
4.6.2 Vzdělávání jiných vzdělávacích subjektů

Mimo nabídku Středního odborného učiliště Vězeňské služby ČR se nově snaží vedení vězeňské služby začlenit i jiné možnosti vzdělávání. Především se jedná o profesní kvalifikace, které jsou definovány zákonitostmi vzdělávání dospělých podle zákona č. 179/2006 Sb., *o ověřování a uznávání výsledků dalšího vzdělávání a o změně některých zákonů* (zákon o uznávání výsledků dalšího vzdělávání). Zákon nabyl účinnosti 1. 8. 2007 a jeho hlavním cílem je umožnit občanům, aby jim mohly být uznávány jejich skutečné znalosti, dovednosti a kompetence bez ohledu na to, jak je získali, například ve škole, v kurzu, v praxi, samostudiem nebo třeba ve výkonu trestu. Není zde podstatná vzdělávací cesta, ale osvojení požadovaných kompetencí.

Je to státem garantovaný celorepublikový systém budovaný na reálných požadavcích na výkon činností v rámci jednotlivých povolání a pracovních pozic. Národní soustava kvalifikací tvoří spojující systémový rámec pro počáteční a další vzdělávání a zároveň umožňuje srovnání našich národních kvalifikací s kvalifikacemi stanovenými a popsány v jiných evropských státech. Dle zákona č. 179/2006 Sb., § 3 se rozlišují *„kvalifikace úplné a kvalifikace profesní. Kvalifikace profesní jsou zpravidla součástí úplných profesních kvalifikací. Táž profesní kvalifikace může být zároveň součástí dvou nebo více úplných profesních kvalifikací“*.

Národní soustava kvalifikací se v reálném životě společnosti postupně uplatňuje jako celostátně platný registr kvalifikací, v němž jsou uvedeny jednak kvalifikační požadavky na výkon všech aktuálně uznávaných kvalifikací, jednak kritéria pro ověřování odborné způsobilosti vykonávat pracovní činnosti v určitém povolání. Národní ústav pro vzdělávání spravuje Národní soustavu kvalifikací, kterou průběžně doplňuje a aktualizuje o nové informace v tomto systému.

Tento systém reaguje na reálné požadavky, které jsou nezbytné pro výkon povolání v rámci jednotlivých pracovních pozic. Každá kvalifikace, která se uplatní na trhu práce, má v tomto registru své místo. Je to ve velké míře ovlivněno zájmem zaměstnavatelů. Soustava umožňuje uznávání kvalifikací a také jejich certifikaci.

Obr. 2 NSK v kontextu rozvoje lidských zdrojů v ČR

Zdroj: Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků (2012, s. 8)

V tomto systému lze dosáhnout několika úrovní kvalifikací. K výkonu jednoho, či více povolání lze využít úplnou profesní kvalifikaci (dále „ÚPK“), jejichž přehled a obsah je uveden v Národní soustavě povolání. (Národní soustava kvalifikací, 2017)

ÚPK může osoba získat absolvováním střední, vyšší odborné školy, nebo studijního programu vysoké školy a poté najít uplatnění na trhu práce v povolání, na které získala kvalifikaci. Následující možností je získání dílčích profesních kvalifikací, které tvoří součást ÚPK (například, získání kvalifikace v profesi Truhlář, lze dosáhnout absolvováním dílčích profesních kvalifikací, které jsou zakončené vydáním osvědčení v oboru Stavební truhlář a Truhlář nábytkář. Poté na základě těchto osvědčení, má zájemce možnost složit zkoušku předepsanou školským zákonem pro ÚPK). Další a zároveň poslední možností je získání profesní kvalifikace nebo kvalifikací, které umožňují vykonávání povolání, na které již osoba má kvalifikaci a současně získá vzdělání v jiném oboru (například vyučený čalouník získá dílčí kvalifikaci vedoucí k (ÚPK) Truhlář).

Pokud má člověk vzdělání v oboru, ve kterém nepracuje nebo nemůže najít uplatnění na trhu práce a potřebuje získat doklad o vzdělání, jde to vyřešit pomocí zkoušky profesní kvalifikace, která patří do dalšího vzdělávání. V tomto vzdělání je kladen důraz zejména na praktické dovednosti, které žadatel již získal, nebo znalosti a dovednosti rozšířit v přípravném kurzu ke zkoušce profesní kvalifikace. Tento druh vzdělávání proběhl a bude ještě probíhat ve Věznici Kuřim v rámci projektu EEA Grants Norway grants Zvýšení efektivity zacházení u mladých

dospělých. Patočka (2016, s. 7) uvedl, že se jedná o vybranou skupinu vězňů ve věku 18 až 26 let, kteří jsou poprvé ve výkonu trestu. Vzdělávání této skupiny vězňů je pouze jednou z několika oblastí měkké části projektu, kterými se snaží působit personál tak, aby u nich nedocházelo k recidivě. Součástí tohoto projektu je výchovný program, který má několik fází, které jsou cíleny na snižování negativního vlivu vězeňského prostředí. Ke stěžejní části programu patří uskutečnění odborného kurzu malíř nebo zedník. Kurzy byly realizovány civilním vzdělávacím zařízením Střední školou polytechnickou Brno, Jílová, která má odpovídající akreditaci a kvalifikaci. Tato škola nabízí získání požadovaného dokladu o vzdělávání, pomocí zkoušky profesní kvalifikace. K tomu má k dispozici autorizované osoby, které zabezpečují a garantují složení zkoušky Profesní kvalifikace pro stavební obory. (Střední škola polytechnická Brno, 2013) V tomto vzdělávání je kladen důraz zejména na praktické dovednosti, které již vězni získali, nebo, které lze získat či rozšířit v přípravném kurzu ke zkoušce profesní kvalifikace.

Jak uvádí portál (Střední škola polytechnická Brno, 2013), každé povolání je provázáno s Národní soustavou kvalifikací, která stanovuje jaké vzdělání a jakou zkoušku profesní kvalifikace musí dotyčný splnit, což bylo zmíněno výše. Odsouzený, zařazený v projektu Zvýšení efektivity zacházení u mladých dospělých byl seznámen s tím, že pokud se rozhodne vykonávat určité povolání, je nutné splnit přesně stanovený počet zkoušek Profesní kvalifikace, aby dosáhl požadovaného vzdělávání.

4.6.3 Distanční vzdělávání v rámci e-learningových kurzů

Výuka přes internet či intranet je novinkou v možnostech vzdělávání jak zaměstnanců, tak i vězeňské populace. E-learningem jsou převážně webové aplikace, jejichž úkolem je umožnit vzdělávání distanční formou. Distanční vzdělávání, definují Hrabal a Pevilková (2011, s. 25), jako *„organizační formu vzdělávání dospělých bez přímého kontaktu vzdělavatel – vzdělaný, která je založena na individuálním studiu účastníků, přičemž toto studium je plánováno a organizováno a řízeno distančně vzdělávající institucí prostřednictvím specifického souboru nástrojů, jako je detailní program studia s přesným harmonogramem, průvodce studiem, soubor speciálních studijních textů, tzv. studijní opory, nové způsoby komunikace se studujícími a jiné“*.

Zounek, (2009, s. 37-38) uvádí, že zahrnuje jak teorii a výzkum, tak i jakýkoliv vzdělávací proces (s různým stupněm intencionality), v němž jsou v souladu

s etickými principy používány informační a komunikační technologie pracující s daty v elektronické podobě. Způsob využívání prostředků ICT a dostupnost učebních materiálů jsou závislé především na vzdělávacích cílech a obsahu, charakteru vzdělávacího prostředí, potřebách a možnostech všech aktérů vzdělávacího procesu.

Uvažuje se o možnostech výuky vězněných osob prostřednictvím e-learningu. Problém spočívá ve využívání internetu odsouzenými osobami, což v platné legislativě není ošetřeno. Přesto se objevují první pokusy nabídnout tento způsob vzdělávání i vězňům. Patří mezi ně projekt Masarykovy univerzity, která ve Věznici Kuřim zkouší pilotní program e-learningové výuky anglického jazyka. Pokud se tento projekt osvědčí, jistě to bude impulz k rozšíření takového způsobu vzdělávání v celé vězeňské službě.

Jak vyplývá z této kapitoly, možnosti vzdělávání během výkonu trestu se postupně rozšiřují. Nejsou zaměřeny pouze na dlouhodobě vězněné osoby, pro které byly vybudovány střední odborné školy, ale zaměřují se i na krátkodobé vzdělávání, které může usnadnit odsouzeným nový vstup na trh práce, pokud o něj budou mít zájem. Více než 60 % vězňů je ve výkonu trestu kratší dobu, než jsou tři roky. Proto by mělo být prioritou právě krátkodobé vzdělávání, které umožní získání základních dovedností v preferovaných oborech. Nové trendy vzdělávání jsou v českém vězeňství k dispozici, ale záleží na vězeňském personálu a samotných odsouzených, jak s touto možností naloží a zda jsou k těmto aktivitám během výkonu trestu motivováni. Nyní je vhodné se věnovat motivaci, která je nezbytnou součástí vzdělávání, vedoucí k úspěšnému uplatnění na trhu práce.

5 Motivace ke vzdělávání

V této části práce je popsán pojem a dělení motivace, se zaměřením na vnitřní a vnější motivy a další poznatky z této oblasti, které využiji při zpracování výzkumné části práce, která je zaměřená také na motivaci odsouzených ke zvyšování kvalifikace.

5.1 Vymezení pojmu motivace

Hartl a Hartlová (2015, s. 328) definují motivaci jako „*proces usměrňování, udržování a energetizace chování, které vychází z biologických zdrojů. Je chápán jako intrapsychický proces zvýšení nebo poklesu aktivity, mobilizace sil, energetizace organismu. Projevuje se napětím, neklidem, činností směřující k porušení rovnováhy*“. Z této definice lze chápat, že se jedná o aktivizaci organismu člověka k určité činnosti. Jedná o psychologický proces, který aktivuje chování člověka a dává mu určitý směr, který vede k uspokojování našich potřeb. Říčan (2010, s. 96) uvádí, že „*motivace je souhrnné označení pro motivy a jejich působení. Motiv je faktor, který uvádí do pohybu. Může jít o pohyb ve fyzikálním prostoru nebo v přeneseném smyslu o pohyb psychický, pohyb myšlenek, představ, přání, rozhodnutí*“. Zaměření motivace záleží na osobnosti člověka, na jeho dovednostech, schopnostech, zkušenostech a žebříčku hodnot.

Spojuje se většinou s chováním, ale Vágnerová (2004, s. 16) uvádí, že „*motivace bývá spojená s emočním prožitkem, který slouží jako signál určité potřeby, jako prostředek hodnocení aktuálního stavu či situace, a stimuluje jednání, zaměřené na její uspokojení*“. Výraz emocí zahrnuje různé změny v těle a v chování člověka, které jsou regulovány centrální nervovou soustavou a jinými orgány. Lidé se od sebe liší výrazem a kontrolou svých emocí a jejich ovládnutí je ovlivněno kulturou a učením.

Nakonečný (2014, s. 40) konstatuje, že pokud emoce chápeme, jako hodnotící vztahy nebo reakce na životně důležité okolnosti a nikoli, jen jako vztahy vzrušení, pak hodnotíme emoce ve vztahu k motivaci, jako stavy prožívání, tedy jako city. Emoce vystupují při vzniku motivace i při jejím dovršení ve stavu dosaženého uspokojení. Jedná se o emociální podstatu motivace. O motivaci také můžeme hovořit jako o procesu, který zahajuje a následně reguluje činnost. Výsledkem by mělo být dosažení určitého cíle. Kohoutek a Salaquardová (2011, s. 24) uvádí,

že pokud nastane situace, ve které člověku něco brání dosáhnout cíle a naplňovat své potřeby nebo vnitřní stav, hovoříme o frustraci. Naše snaha a aktivita je blokována nějakou překážkou a v důsledku toho naše potřeba zůstane neuspokojena. Bariéry, které mohou být příčinou, vzniklého stavu frustrace se dělí na vnější nebo vnitřní. Vnější vychází z okolního prostředí. Jedná se o překážku fyzickou, nebo způsobenou jednáním jiné osoby. Vnitřní závisí na jedinci, může jít například o pocit viny, stydlivost, averze k rodinnému příslušníkovi a jiné.

To co nás motivuje k určitému chování, jsou pohnutky, které definují v psychologickém slovníku Hartl, Hartová (2015, s. 327) „jako příčinu činnosti jednání člověka zaměřené na uspokojování určité potřeby. Má cíl a směr, intenzitu a trvalost. Pramení z podnětů vnitřních, vědomých, bezděčných, podvědomých a vnějších. Má významnou úlohu při emočních, myšlenkových a fantazijních činnostech člověka. Motivy bývají různě klasifikovány, nejčastěji v souvislosti s uspokojováním potřeb.“

Motivace působí ve třech dimenzích, jak jsem již uvedla ve výše zmíněné citaci. Jedná se o směr, intenzitu a stálost. *Dimenze směru* – orientace a zaměření člověka na nějakou činnost, která mu umožní dosáhnout určitého cíle. Člověk něco chce, touží potom a je za tím odhodlaný jít. *Dimenze intenzity* – úsilí, které musí člověk vynaložit, aby dosáhl vysněného cíle. *Dimenze stálosti* – jedinec je schopen překonávat vnitřní a vnější překážky. Člověk stále pokračuje ve směru své činnosti, která ho motivuje, vynaložil velkou intenzitu i přes to, že se vždy nedaří a setkává se s překážkami.

Základní otázky, na něž má motivace odpovědět je, proč je člověk aktivní, proč je jeho aktivita zaměřena určitým směrem a jaký to má vlastně smysl.

5.2 Základní motivační zdroje

Motivace má teoreticky pět základních zdrojů, které tvoří tak zvanou motivační strukturu, nebo také motivační profil každého člověka. Do motivační struktury řadíme těchto pět zdrojů vnitřních hybných sil: potřeby, návyky, zájmy, hodnoty a ideály.

Potřeba je stav lidského organismu, který jak uvádí Hartl a Hartlová (2015, s. 444) znamená porušení vnitřní rovnováhy nebo nedostatek ve vnějších vztazích osobnosti. Na rozdíl od přání jsou potřeby určeny životní nutností člověka jako druhu a jejich dlouhodobé nenaplnění se nepříznivě odráží ve zdraví a pocitu

dobré pohody. Potřeby dělíme na biogenní – (biologické, fyziologické) jsou vyvolány psychickým napětím biogenního rázu jako například hladem, žízní, nepohodlím a podobně a sociogenní – (sociální, sociokulturní), vyjadřující nedostatky v sociokulturním bytí člověka, je to například touha po uznání, vážnosti, sounáležitosti a jiné.

Návyk vzniká, když jedinec má v průběhu života tendenci opakovat některé činnosti častěji. V některých případech se stanou pravidelností a ty se pak stávají svým způsobem našimi stereotypy. Jedná se tedy o opakovaný, fixovaný a zautomatizovaný způsob činnosti člověka v určité situaci.

Zájmy jsou zvláštní kategorie motivů, které mají velký význam zvláště pro výchovu a poradenství. Cílem zájmu, jak uvádí Říčan (2013, s. 186) je „*provádění určité činnosti, nikoli to, čeho se touto činností dosáhne: hrát šachy, studovat psychologii a jiné*“. Zjednodušeně řečeno, zájem je to, co mě baví. Zájmy lze formovat výchovou.

Hodnotou rozumíme to, co je pro člověka významné a čeho si váží. Mnohdy na utváření hodnotového žebříčku má vliv nejbližší sociální okolí a výchova. Hodnotový systém je velmi důležitý, protože ovlivňuje konkrétní jednání v různých situacích.

Ideály znamenají určitou představu něčeho, co je velmi pozitivně hodnocené. Je to určitý vzor, který člověk získává ze svého okolí, od svých blízkých, kterých si váží. Dle toho si buduje ideální představu, jak by chtěl žít svůj život. Nastaví si žebříček hodnot, ke kterým směřuje.

5.3 Dělení motivace v souvislosti s motivy ke vzdělávání

Vše co člověk dělá, má nějakou příčinu, naše jednání je jistým způsobem určeno. Někdy přemýšlíme, proč se lidé chovají zrovna takto a neumíme si vysvětlit jejich reakce. Člověk se pozastavuje nad svým chováním a přemýšlí, co nás vedlo například k nepřiměřené reakci, které během chvíle litujeme. Většina lidských motivů má určitý cíl, to znamená, že si je člověk uvědomuje, jedná se o motivaci vědomou.

V jiné situaci si člověk nemusí být vědom skutečných motivů svého jednání. A tak tomu, co činí, připisuje obvyklý, ale nepravý význam, hlubší význam toho nezná, jak uvádí Nakonečný (2014, s. 92). Jedná se o nevědomou motivaci, která může také působit v našem podvědomí. Probíhá, ale neregistrujeme ji.

Motivace se dělí na primární a sekundární. Za základní primární motivy považujeme především motivy vrozené, spojené s uspokojováním biologických potřeb (žízeň, hlad, sexuální uspokojení). Hartl a Hartlová (2015, s. 328) uvádí, že se jedná „o vrozené biologické potřeby, které fungují jako instinkty a vyvíjí se podmiňováním.“ Sekundární motivy definují jako „naučené tendence chování, jak jeho síly a směru, tak, způsobu. Vycházejí z primární motivace.“ Za sekundární motivy, pak označujeme motivy získané, naučené, směřující k nastolení duševní pohody, například nalezení smyslu života, schopnost řešit problémy, překonávat překážky, radost, štěstí a také vzdělání, které má souvislost s motivací k učení, týkající se problematiky bakalářské práce. V literatuře můžeme najít i jiná pojmenování primární a sekundární motivace, například organická a duševní, nebo biologické a sociální. Dále se motivace dělí na vnitřně podmíněné, které vycházejí z jedince samotného, jedná se o vnitřní pohnutku, která vede k uspokojení našich potřeb (poznávací potřeba, seberealizace, kulturní potřeba).

Jak konstatuje Pavelková (2002, s. 23) pro motivaci ke vzdělávání mají svou rozhodující úlohu tři skupiny potřeb. Jde o *potřebu poznávací* - vzdělávání nám umožňuje poznání, kdy dotyčný díky poznatkům a informacím, které získal, dokáže splnit nějaký úkol nebo najde vhodné řešení problémové situace. Dále *sociální potřeba* - vzdělávání se realizuje většinou v sociálním kontextu a *potřeby výkonové*, kdy vzdělání přináší i určité požadavky, které nás motivují k dosažení úspěchu.

Facová (2000, s. 6-7) uvádí, že vnitřní motivace nevyžaduje vnější odměny, vede k aktivitám a činnostem, které jsou uspokojovány sami o sobě (hra, studium zajímavého oboru, umělecká tvorba a jiné), což se promítá i ve známém výroku, že „Člověk se učí sám pro sebe“. To znamená, že i odsouzený může být motivován ke zvyšování kvalifikace v oboru, který ho baví a zajímá a získání výučního listu, by pro něj znamenalo vstupenku do dalšího lepšího života.

Motivace vnější, vychází naopak z vnějších zdrojů, jako je třeba trest, odměna, uznání a jiné. Někdy se stává, že odsouzený nejeví zájem o učení a jeho aktivita je nízká, v tomto případě chci zmínit motivy, které působí z vnějšku. Nejsou vědomé a nepocházejí z jeho zájmu se vzdělávat. Jde například o doporučení ke vzdělávání vychovatelem oddělení výkonu trestu nebo působení jeho rodiny, která ho přesvědčuje k určité změně. Z výše uvedeného vyplývá, že se mohou vnitřní a vnější motivy prolínat, jako zájem o práci v oboru a zlepšení kvality životní úrovně. Vnitřní motivace je silnější než vnější. Při snahách o její rozvoj je nutné respektovat individualitu každého jedince.

5.4 Teorie motivace ke vzdělávání

Teorií motivací a přístupů k ní je mnoho. Všechny se shodují na tom, že jejich společným ukazatelem je zkoumání procesu motivování. Snaží se o vysvětlení a pochopení toho, proč se lidé v daných situacích chovají určitým způsobem a kolik úsilí na to museli vynaložit, aby proces motivace přešel, jak uvádí Nakonečný (1996, s. 28) i přes různorodost individuálních zájmů, potřeb a hodnot. Ve své práci jsem zmínila dvě teorie motivace od známých psychologů, ve kterých jsem chtěla zdůraznit, že potřeby jsou pokládány za základní formu motivů, ostatní formy se vyvíjeli z nich.

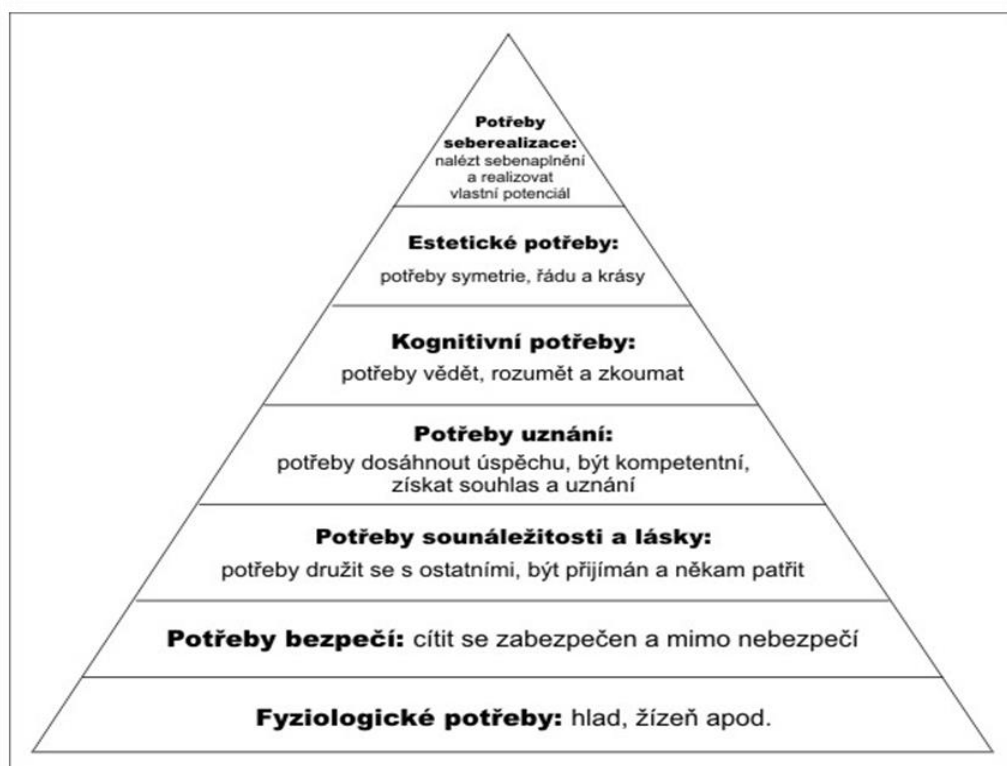
Jak již jsem uvedla v předchozí kapitole, motivace ke vzdělávání je dvojitá, vnitřní a vnější. Vnitřní motivace se projevuje tím, že se žák rád učí, a to co dělá, pramení z jeho vůle. Jiný případ je, když se žáci učí, aby dosáhli nějakého cíle, například obdiv přátel, pochvala, uznání blízkých. Tady hovoříme o vnější motivaci, na kterou má vliv sociální prostředí. To znamená, jak uvádí Pavelková (2002, s. 16), když prostřednictvím učení uspokojujeme jiné, původně na něm nezávislé potřeby. Důležité jsou také vztahy v kolektivu a samozřejmě vztah, mezi vyučujícím a žákem. Pozitivní atmosféra, ve výuce přispívá ke zvýšení zájmu o vzdělávání, a to vše působí jako motivační faktor.

Vzdělání je samozřejmě spojováno s určitým výkonem a s tím související výkonová motivace, která je podmíněná rozvojem zdravého sebehodnocení každého jedince. *„Výkonové potřeby jsou motivačním zdrojem činnosti a chování, které směřuje jednak k osamostatňování, potvrzení a prosazení já“* (Pavelková, 2002, s. 26). Výkonová motivace je založena na potřebě úspěchu a vyhnutí se neúspěchu. Úspěch přináší příjemný pocit, který nás motivuje k vyšším cílům. Pokud získáme něco bez námahy, tento pocit se nedostaví. K výkonové motivaci patří hodnocení a tou je odměna či trest. Někdy se stává, že se dostaví neúspěch, který je spojený s trestem a zároveň vyvolává strach a úzkost. *„Strach je při vzdělávání motivačním činitelem, který v mírné intenzitě výkon žáků zvyšuje, pokud zesílí, výkon naopak zeslabuje“* (Hrabal, Pavelková, 2011, s. 7). V praxi je důležité rozvrhnout obtížnost úkolů, vzhledem k intelektu žáků. Příliš obtížné úkoly, které přinášejí opakovaný neúspěch, vedou spíše ke ztrátě zájmu o vzdělávání a žáky demotivují. Proto je snahou připravit podmínky ve výkonu trestu tak, aby nabízely vzdělávání, které zprostředkovávají pedagogičtí pracovníci v součinnosti s odborným personálem, jako je psycholog, speciální pedagog a vychovatel. Tito se společně podílejí na výběru správného typu vzdělávání pro odsouzené.

5.5 Motivace a komplexní pojetí potřeb

Uspokojování lidských potřeb je jednou ze základních podmínek naší existence. Autor hierarchie lidských potřeb byl Abraham Maslow americký psycholog, představitel humanistického proudu v psychologii. Tato teorie, kterou definoval v roce 1943, zásadně ovlivnila všechny budoucí výzkumy v oblasti motivace.

Lidé jsou motivováni dle Maslowa k vyhledávání a uskutečňování takových osobní cílů, jež dělají jejich život hodnotným a významným. Když se jedna potřeba uspokojí, objeví se jiná. Jen zřídka dosáhne člověk úplného uspokojení. Dle Říčana (2013, s.188) Maslow roztrídil lidské motivy (potřeby) do několika skupin a tyto skupiny seřadil podle toho, jak se postupně vyvinuly a zároveň podle toho, jestli jsou vyšší nebo nižší ve smyslu své hodnoty.

Obr. 3 Pyramida potřeb A. Maslowa
Zdroj: Vysekalová (2011, s. 30)

System je hierarchický, to znamená, že před vystoupením vyšší potřeby musí být uspokojeny potřeby nižší. Toto pořadí platí při vývoji jedince i v situacích, do kterých se dostáváme. Téměř na vrcholku pyramidy se nachází seberealizace, to znamená soustředění se na sebe. Podle Mikšíka (2007, s. 217) Maslow označil za nejvýraznější specifiku lidské bytosti tuto potřebu. Člověk usiluje o naplňování sama sebe, uskutečňování toho, čím potenciálně sám je.

Zajímavým způsobem nahlíží na potřeby Bouček (2006, s. 42), který říká, že profesionální činnost umožňuje uspokojení potřeb sounáležitosti, především potřeby stabilního místa v rámci pracovního kolektivu či jiné sociální skupiny. Představa dalšího profesního rozvoje (kariéry) může uspokojovat naši potřebu otevřené budoucnosti. Profese nám umožňuje též uspokojení potřeby sebeúcty, pocitu důstojnosti, významu vlastní osoby, sociální a profesionální prestiže. Vykonávání profese v sobě může obsahovat základní předpoklady také k dosažení nejvyšší potřeby v hierarchii, kterou je seberealizace. V souvislosti s tím můžeme uvést, že získání dobré profese souvisí také se zvyšováním vzdělávání odsouzených ve výkonu trestu. Získání dokladu o vzdělání může vést k pozitivním pocitům sebeuspokojení, kdy nové poznatky lze zúročit v civilním životě, což je také určitá seberealizace.

5.6 Uspokojování potřeb odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody

Výkon trestu odnětí svobody má své specifické náležitosti, proto je většina potřeb, které uvádí Maslow ve své pyramidě uspokojována jiným způsobem. I základní uspokojování biologické potřeby má ve výkonu trestu svá pravidla. Vnitřní řády věznic určují, kdy mají odsouzení spát, kdy jíst, nebo kdy jít na procházku. Ze zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody je zaručena osmihodinová doba spánku, pravidelná strava či hodinová vycházka mimo ubytovací prostor. Vnitřním řádem je upraveno sprchování či možnost ohřevu teplé vody například k zalití kávy. Patrně nejdiskutovanější základní potřebou je potřeba sexuální. Najdou se vězni, kteří potvrzují slova Černíkové (2008, s. 134), která popisuje sexuální život ve věznici jako prostituci, kdy se za sex platí v naturáliích. Mnohem více vězňů však stále dává přednost heterosexuálnímu sexuálnímu kontaktu. Věznice pomáhají udržovat partnerské vazby vzniklé před nebo během výkonu trestu prostřednictvím nestandardních místností, kde probíhá návštěva bez zrakové a sluchové kontroly a může při nich dojít k pohlavnímu

styku. Další možností jsou opuštění věznice či přerušování výkonu trestu, kdy vězeň odchází mimo areál věznice.

Druhý stupeň pyramidy zahrnuje jistotu zaměstnání, finančních příjmů, rodina, sociální kontakty, jistota zdraví a bezpečí. I zde jsou nastavena určitá omezení. Vězni si nemohou vybírat, jakou práci budou vykonávat a zda je dostačující jejich mzda. Většinou se jedná o základní manuální práce za nižší než minimální mzdu, což umožňuje Nařízení vlády č. 365/1999 Sb., *o výši a podmínkách odměňování odsouzených osob zařazených do zaměstnání ve výkonu trestu odnětí svobody*. Vězeň může odmítnout práci pro cizí subjekt, ale pro věznicu je práce povinná. Ze zákona o výkonu trestu je upravena i zdravotní péče odsouzených. Potřeba bezpečí ve věznicích je individuální u každého z odsouzených. Existuje hierarchie odsouzených na všech odděleních, zaměstnanci věznic vytipovávají vězně jako možné pachatele násilí i jako možné oběti násilí. Někteří z odsouzených mají problém adaptovat se na kolektivní ubytování z důvodů povahových nebo spáchaného trestného činu. Bezpečnost ve věznici patří k hlavním úkolům dozorců služby, jsou vytipovávaní z řad odsouzených možné oběti násilí, ale i možní pachatelé násilí. V kuřimské věznici tak došlo v průběhu roku 2016 pouze ke dvěma případům fyzického napadení mezi odsouzenými. Dalším rozdělovacím kritériem je to, zda jsou vězni ve výkonu trestu poprvé či recidivují. Snahou je tyto skupiny oddělit, aby nedocházelo ke konfliktům. Přesto se, ve velkých skupinách vězňů, nelze verbálními či fyzickými střety zcela vyvarovat.

Třetím stupněm Maslowovy pyramidy je potřeba sounáležitosti, které je dosaženo prostřednictvím citového uspokojení. Kontakty s rodinou jsou udržovány prostřednictvím návštěv (maximálně tři hodiny v měsíci, mohou být však rozděleny na 2 x 1,5 hodiny) či neomezenými telefonními hovory. Další možnosti styku s rodinou byly popsány mezi biologickými potřebami.

Potřeba uznání a úcty je ve vězeňském prostředí těžce dosažitelná. Jak již bylo zmíněno, je rozdíl mezi občanským životem a životem ve výkonu trestu. Mnohdy osoby, které jsou v civilním životě na okraji společnosti, patří ve vězeňském prostředí k uznávaným a vysoce postaveným vězňům. Převážně je to díky dlouholetému pobytu ve věznicích, kontaktům na další odsouzené i vybudování a dodržování určité hierarchie.

Nakonečný (2014, s. 332) uvádí, že nejvýše umístěnou potřebou v Maslowově pyramidě je seberealizace, která je snahou člověka naplnit svoje schopnosti.

Většinou nejvyšší potřeby v podobě uznání dosáhnou vězni, kteří úspěšně projdou terapiemi svých závislostí.

5.7 Frankl – teorie vůle ke smyslu v souvislosti s motivací ke vzdělávání

V polovině 20. století byla vyvinuta vídeňským neurologem a psychiatrem Viktorem E. Franklem psychoterapeutická metoda „Logoterapie“, jejíž název pochází z řeckého slova „logos“ – smysl. Vedle Freudovy „touhy po slasti“ a Adlerovy „touhy po moci“ přichází s třetí základní lidskou potřebou „touhou po smyslu“. Tato metoda se soustřeďuje na hledání smyslu v životě člověka.

Kosová (2014, s. 14) uvádí, že existenciální analýza je podle Frankla obraz člověka, který vychází z antropologického zaměření. Odpovídáme si na otázky: Co tvoří bytí člověka, co je lidského v lidském bytí? Jak člověk může prožít naplněný život? Základními pilíři životní energie jsou svoboda vůle, smysl v životě a vůle ke smyslu.

Tuto vůli sám autor spíše chápe, jako potřebu smyslu života a jeho naplňování. Smysl lidské existence je podle Frankla (1996, s. 37) dán napětím, mezi realitou a ideály, které mají být uskutečněny. Pro každého člověka to ovšem znamená něco jiného, protože jsme individuální a jedineční.

V této části práce jsem chtěla zmínit podobnosti s uvězněním V. E. Frankla v koncentračním táboře a současným výkonem trestu odnětí svobody. Uvěznění znamená ztrátu osobní svobody, omezení rodinných vazeb, změnu životního režimu či jiný druh mezilidských vztahů. I ve výkonu trestu lze najít smysl života, neboť potom podle Frankla (2006, s. 167) můžeme uskutečnit dokonce to nejlidštější v člověku a to je jeho schopnost změnit tragédii na lidské úrovni v triumf. *„To je právě tajemství bezpodmínečné smysluplnosti života: že člověk je právě v mezních situacích vyzýván, aby podal svědectví o tom, čeho je schopen“* (Frankl, 2006, s. 167).

Ve věznicí Kuřim je 600 odsouzených, kteří spáchali trestné činy a jsou za ně pravomocně odsouzeni. Tudíž musíme rozlišit pobyt V.E. Frankla v koncentračním táboře, protože byl uvězněn, aniž by něco spáchal a důvody uvěznění právem odsouzených osob ve výkonu trestu. Zdá se, že i přes tuto odlišnost, lze najít hodně podobného. Franklovo učení je zaměřeno na skutečnost, že se dá přežít hodně, ale člověk musí pro něco nebo pro někoho žít. Mít smysl života a ubírat se k němu.

V této souvislosti, bych zmínila možnost vzdělávání, která se v průběhu předchozích let i současného období výrazně změnila. Výkon trestu nabízí odsouzeným zvyšování kvalifikace, což by mohlo vést k smysluplnému využití volného času a do budoucna k získání zaměstnání a lepším vyhlídkám do civilního života. Tudíž, jak uvádí Frankl, najít něco pozitivního, přínosného i v tíživé životní situaci a využít vše co nabízí, ke splnění vytýčených cílů.

5.8 Motivace odsouzených ke vzdělávání ve výkonu trestu

V předchozí části bylo pojednáno o motivaci dospělých, které je vedou ke vstupu do dalších škol a vzdělávacích zařízení. V této části bude tématem vzdělávání dospělých odsouzených, kteří se nacházejí v zařízeních pro výkon trestu odnětí svobody, tedy ve věznicích. I když se jedná rovněž o dospělé, včetně mladých dospělých do 26 let je jejich motivace, vzhledem k podmínkám, v nichž se nacházejí, přece jen odlišná než u dospělých v normálním civilním životě.

Rada Evropy pojmá vzdělávání odsouzených ve smyslu zahrnujícím všeobecně vzdělávací předměty, odborné vzdělávání, kulturní aktivity, sociální výchovu, tělesnou výchovu a sport. Doporučení má za cíl objasnit zásady vzdělávání ve vězení. Je zde kladen důraz na srovnání podmínek vzdělávání v běžném prostředí a ve vězení, proto se zde projevuje snaha propojit vzdělávání ve vězení s vnějším světem. Doporučení Výboru ministrů rady Evropy však lze chápat jako ideální představy, neboť cesta k vyhovění všech požadavků je ještě dlouhá. Je třeba plnit dílčí cíle a hlavně dokázat společnosti, že vzdělávání osob, jež společnosti ublížily, je prospěšné.

Vzdělávání odsouzených přináší řadu zvláštností. Pedagogové musí přizpůsobit přístup, výukové metody ve výuce těchto specifických studentů, přizpůsobit je jejich možnostem. Zvláštní je již prostředí, kde výuka probíhá. Jde o věznice, kde je omezený pohyb, kde většina činností odsouzených je sledována a vedení školy je seznamováno s bezpečnostními opatřeními. V praxi se často projevuje, že uvedená opatření více zneklidňují vyučující než samotné odsouzené. Jinými slovy, nejen studenti, ale i zaměstnanci musí dodržovat bezpečnostní opatření. Proto je kladen zvýšený důraz na dodržování všech bezpečnostních pravidel. To může činit problém zvláště u pedagogů, kteří do vězeňského prostředí jen docházejí. To vše může mít vliv i na přístup studentů – odsouzených.

Ale i když škola působí v nepříliš příznivém prostředí, vytváří se podmínky k tomu, aby mohla výuka probíhat v podmínkách, jaké nabízejí střední školy. Dalšími problémy jsou návyky, které si studenti přinesli z předchozího vzdělávání, např. nedodržování kázně, vyrušování, zkušenosti se šikanou a další. S tím vším musí pedagog počítat a vyrovnat se se situací. Obecně lze konstatovat, že tento stav je mnohem složitější než výuka v běžném prostředí.

Je třeba vzít v úvahu i zkušenosti odsouzených studentů z předchozích období, např. nezáměr rodiny, vztah okolí (většinou kriminální), které považovalo vzdělání za něco zbytečného. Proto řada odsouzených nemá vytvořen vztah ke vzdělávacím institucím a ani k samotnému vzdělávání. Je nezbytné, aby studium a plnění programu zacházení poskytovalo odsouzeným určité výhody. Vyšší stravní dávky nebo lepší možnost být podmíněně propuštěn. Kromě těchto výhod je třeba zdůraznit možnost zvýšení kvalifikace, získání lepší pracovní pozice, ale je určitě mnoho dalších osobních motivů, které neznáme, ale v praktické části se je pokusíme zjistit. Ať už je motivace odsouzeného různá, je třeba ji využít. Musí se počítat s tím, že zejména počáteční práce s odsouzenými studenty je velmi náročná a je třeba je přesvědčit, že to co zvolili, je pro ně výhodné.

5.9 Zvláštnosti vzdělávání odsouzených

Jak již vyplynulo z předchozí informace, bude motivace, vzhledem k prostředí ve kterém jim je vzdělání nabízeno odlišná než v běžném školském prostředí.

Pro motivaci odsouzených ke vzdělávání je nutné si uvědomit, že jde o dospělé osoby, které potřebují jiný přístup než děti. Vzdělávání musí mít buď patřičný význam, nebo alespoň jim přinést určité výhody. U dospělých v civilu je účelem jejich účasti na vzdělávání zejména řešení konkrétních problémů nebo jejich zájem o kariéerní postup. Při posuzování motivace odsouzených lze využít i obecných zájmů dospělých o vzdělání. Mezi faktory, které se dají aplikovat i ve výkonu trestu odnětí svobody patří podle Plamínka (2010, s. 86) zejména:

- Obsah, který musí být pro jedince užitečný, zajímavý a prakticky využitelný;
- Způsob, jakým je vzdělávání realizováno;
- Lidé, kteří se účastní vzdělávání, ať už jde o osobu vzdělavatele či ostatní vzdělávající se;
- Smysl učení a důvod k němu, co od něj jedinec očekává a jak jej bude moci v budoucnu využít.

Pokud jde o odsouzené, je jejich motivace k zapojení se do nějakého studia různá. V podmínkách kuřimské věznice, kde funguje Střední odborná škola, je motivem ke zvýšení profesní kvalifikace. Je řada odsouzených, kteří se snaží využít možnosti k lepšímu postavení na trhu práce. Je to možné vyučením, zaučením nebo rekvalifikací. Jejich motivace je jasná. Praktická část práce by měla zjistit, že během výkonu trestu i po výstupu z výkonu trestu budou potřebovat obhájit kvalifikaci potřebným vzděláním a mají zájem dále žít v rámci stanoveného společenského pořádku. Mnohdy jsou tito odsouzení po zvýšení kvalifikace ihned pracovní zařazováni i během výkonu trestu. Motivačním činitelem pro mladé odsouzené může být představa, že získají výhody v podobě lepšího hodnocení pro podmíněčné propuštění, pracovního zařazení, které jim může dopomoci k vycházkám mimo střežený areál věznice nebo nemusí trávit bezúčelně čas na oddíle. U řady odsouzených lze předpokládat, že i zvědavost „o čem to bude“, bude motivem k jejich zapojení do vzdělávacího procesu. Souvisí to do jisté míry s dalším motivem, kterým je využití volného času jako prevence nudy. Vzhledem k tomu, že zaměstnanost je v současné době poměrně nízká (60 % vězeňské populace), tak lze předpokládat, že někteří odsouzení se budou snažit o zařazení do vzdělávacího procesu i z tohoto důvodu. Jde však o nejméně stabilní skupinu odsouzených. V úvahu je nutné brát i hlavní roli pedagoga věznice, kdy motivuje odsouzeného, že pro ně bude zařazení do školy nejlepším řešením v průběhu výkonu trestu.

Lze konstatovat, že učení dospělých a jeho úspěšnost ovlivňují vnitřní i vnější motivy, mimo inteligenci, vůli a podobně hraje motivace klíčovou roli v učení dospělých. To vše ovlivňuje myšlení a jednání studenta, i když může být ve výkonu trestu odnětí svobody. V tomto specifickém prostředí se dostávají do popředí i jinak opomíjené vnější motivy, mezi které patří smysluplné využití volného času či kladné hodnocení pro rozhodování soudů o případném podmíněčném propuštění. Je zřejmé, že existují i jiné motivace, které mohou vyplynout z výsledků uvedených v praktické části této práce.

6 Praktická část a výsledky práce

6.1 Cíl průzkumného šetření

Bakalářská práce je zaměřena na odsouzené do 26 let věku a jejich motivaci k novým aktuálním možnostem vzdělávání ve výkonu trestu odnětí svobody.

Cílem průzkumného šetření je zjistit, čím jsou motivováni odsouzení do 26 let věku, ke zvyšování kvalifikace ve výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody. Co vnímají jako hlavní aspekt přihlášení se ke vzdělávání, jaké jsou jejich preference vybraných životních potřeb. Jaké důvody je vedly k nedokončení vyššího než základního vzdělání, zda to bylo rodinné zázemí nebo trestná činnost.

Zvolila jsem si metodu dotazování. Nástrojem sběru dat byl kvantitativně zaměřený anonymní dotazník, který měl 14 položek a byl navržený pro účely průzkumného šetření. Dotazník se skládal z položek, které nabízely více možností odpovědí a dále z položky škálové, která byla zaměřená na osobní hodnoty. Respondenty byli odsouzení „Mladí dospělí“ od 18 do 26 let věku, kteří v současné době studují či studovali v některém ze vzdělávacích programů Věznice Kuřim. Na strukturu dotazníku lze nahlédnout v příloze A.

Gavora (2000 s. 99) uvádí, že dotazník je nejfrekventovanější metodou k zjišťování údajů. Dále dodává, že *„je určen pro hromadné získávání údajů o velkém počtu odpovídajících, proto se považuje za ekonomický výzkumný nástroj“*. K výhodám této výzkumné metody jak uvádí Bartošová a Skutil (2011, s. 80) patří snadná administrace, získání velkého počtu respondentů, údaje lze kvantifikovat a zachovat anonymitu respondentů. Pokud se v dotazníku vyskytnou uzavřené položky, respondent je někdy nucen zvolit variantu, kterou by si běžně nevybral, což je nevýhodou. Důležitá je také i jasná formulace. Položky, které jsou formulovány nejasně, nelze dovysvětlit. V této souvislosti se stane, že respondent na ně neodpoví. Další nevýhodou je také subjektivita výpovědí. Gavora (2000, s. 99) uvádí že, *„přesná formulace konkrétního cíle a úlohy dotazníku ve vztahu k zvolenému problému je základní podmínkou uceleného koncipování dotazníku“*.

6.2 Hypotézy průzkumu

1. Respondenti výzkumu nedokončili před výkonem trestu vyšší vzdělání nejčastěji z důvodu své trestné činnosti.
2. Ti, kteří považují vzdělání za jednu z nejdůležitějších hodnot (tzn. mezi prvními třemi preferencemi) dosahují nejlepších studijních výsledků.
3. Nejdůležitějším motivačním aspektem odsouzených pro vzdělávání ve výkonu trestu je získání práce ve studovaném oboru již během výkonu trestu a také po jeho ukončení.
4. Odsouzení, kteří nedokončili před výkonem trestu vzdělání z důvodu nezájmu o svůj obor, preferují nyní dlouhodobé vzdělávání ve výkonu trestu.
5. Mladí odsouzení s dosaženým nižším vzděláním žádají nadprůměrnou odměnu, přičemž práci, jako životní hodnotu, řadí do spodní škály preferencí.

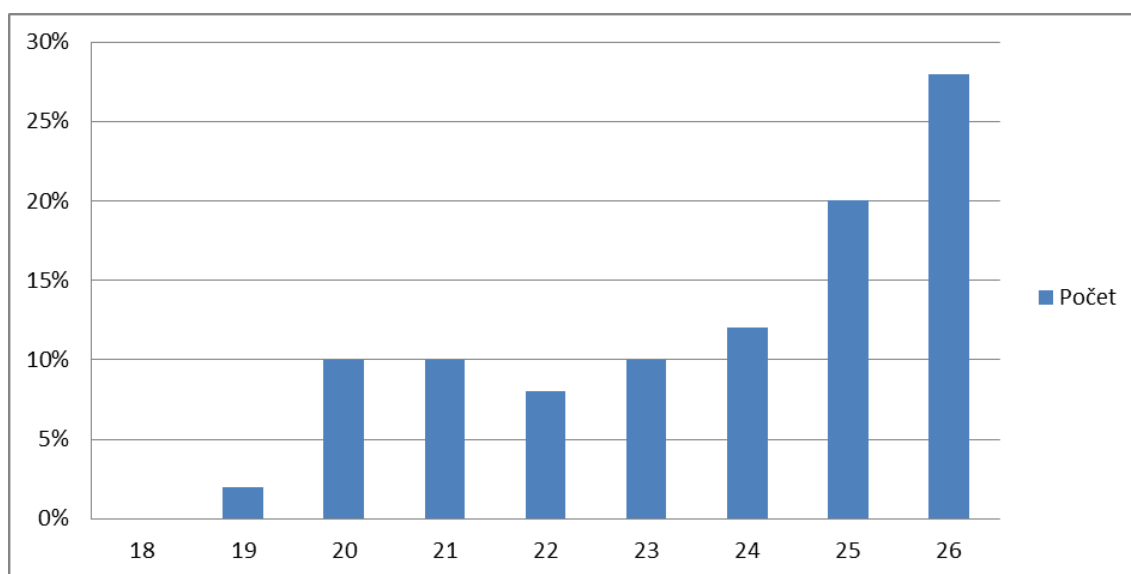
6.3 Popis průběhu

Pro svůj průzkum jsem si vybrala Věznici v Kuřimi, kde pracuji, ve které si odpykávají svůj trest dospělí muži. V této věznici je zřízeno Školské vzdělávací středisko, jako pobočka Středního odborného učiliště Vězeňské služby ČR. Sběr dat proběhl se souhlasem paní ředitelky Věznice Kuřim a vedoucího oddělení výkonu trestu. Dotazníky byly předány prostřednictvím pedagogů školy odsouzeným, kteří v současné době studují nebo studovali v některém ze vzdělávacích programů, které Věznice Kuřim nabízí. Průzkumný vzorek tvořilo padesát respondentů mužského pohlaví, ve věku do šestadvaceti let. Průběh vyplnění dotazníků, byl dozorován těmito pedagogy a případné nejasnosti byly na místě konzultovány. Analýza dat byla provedena pomocí programu Excel, tabulek a grafů. Tyto výsledky poslouží pro bakalářskou práci a zároveň pro pedagogy Věznice Kuřim, jako náhled na motivaci studentů – vězňů.

6.4 Výsledky průzkumného šetření

Odpovědi, které jsem získala od respondentů z anonymního dotazníku, mně daly informace o motivech ke zvyšování kvalifikace a důvodech nízkého vzdělání vybraného vzorku vězeňské populace. Tyto údaje, získané z šetření, jsem prostřednictvím popisné statistiky setřídila do tabulek a pro přehlednost vyhodnocení využila sloupcové a výsečové grafy.

Prvním údajem, na který jsem se dotázala, byl věk respondentů. Vzhledem k tomu, že se jedná o skupinu mladých dospělých ve věku do šestadvaceti let, byly možnosti omezeny. Zajímalo mne, jakou skupinu tvoří odsouzení ve věku blízkém mladistvých, kteří mohli ukončit své vzdělávání těsně před nástupem výkonu trestu.

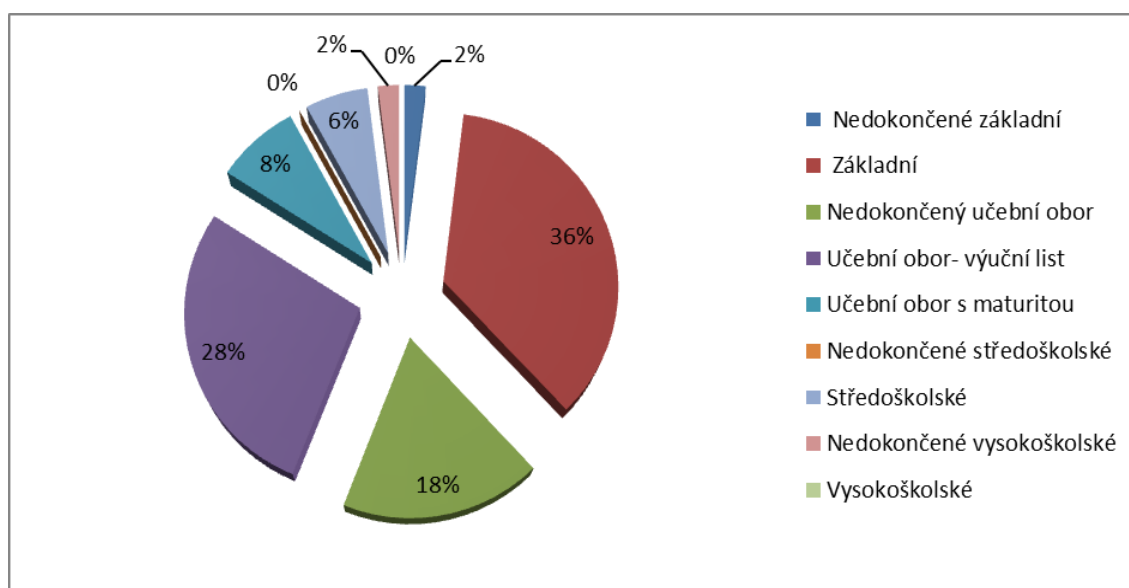

Obr. 4 Věk respondentů
Zdroj: Vlastní práce

V otázce věkové struktury odsouzených bylo zjištěno, že celkem 60 % tvoří vězni ve věku 24 až 26 let. Věku blízkého mladistvému tvoří pouhé 2 % dotazovaných. Tento údaj souvisí celkově s vězeňskou populací, která je umístěna ve Věznici Kuřim. Tvoří ji především osoby, které jsou již vícekrát trestány, což je u mladších vězňů méně pravděpodobné.

Položka 1: Uved'te, v jaké fázi jste ukončil své vzdělání před výkonem trestu.

Položka je zaměřena na zjištění, kdy respondenti opustili soustavný vzdělávací systém. Zjišťuji, jaké mají dotázaní nejvyšší dosažené vzdělání a v jaké fázi zanechali svého vzdělávání, zda měli ambice studovat střední školu či učňovské obory.

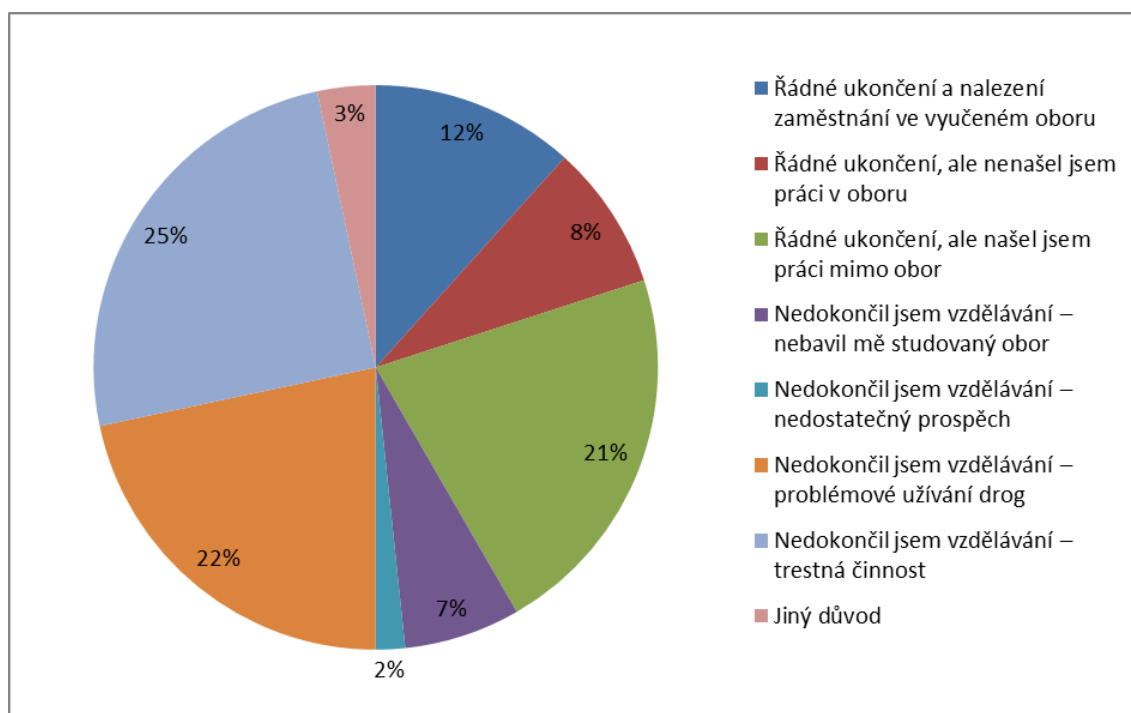
Obr. 5 Přehled dokončeného vzdělání

Zdroj: Vlastní práce

Skupina odsouzených se základním vzděláním tvoří 56 % dotázaných, což převyšuje celorepublikový průměr (50 %), který byl uveden v teoretické části práce. Důvodem může být zkoumaná skupina vězňů, neboť právě oni se snaží dosáhnout zvýšení vzdělání během výkonu trestu. Dalších 18 % dotázaných má složenu maturitní zkoušku, což naopak vysoce převyšuje celorepublikový průměr. To je zajímavý údaj, protože mně takto vysoký počet středoškoláků překvapil, zajímavý by byl určitě motiv, který je vede k tomu vzdělávat se ještě ve výkonu trestu. Asi to nebude zvýšení vzdělání. Ale protože je to hodnoceno hromadně a anonymně, nelze to v celkovém vzorku oddělit.

Položka 2: Důvod ukončení svého vzdělávání před výkonem trestu.

Položka zjišťuje, co vedlo odsouzené k ukončení soustavného vzdělávání. Vzhledem k tomu, že byl dotazník předložen mladým odsouzeným, byly i odpovědi navrženy na možnosti problémů se studiem. V této položce bylo možno odpověď doplnit i mimo danou možnost v kolonce „Jiné“. Tuto doplňující odpověď zvolili dva vězni, ostatním vyhovovala zobrazená nabídka.

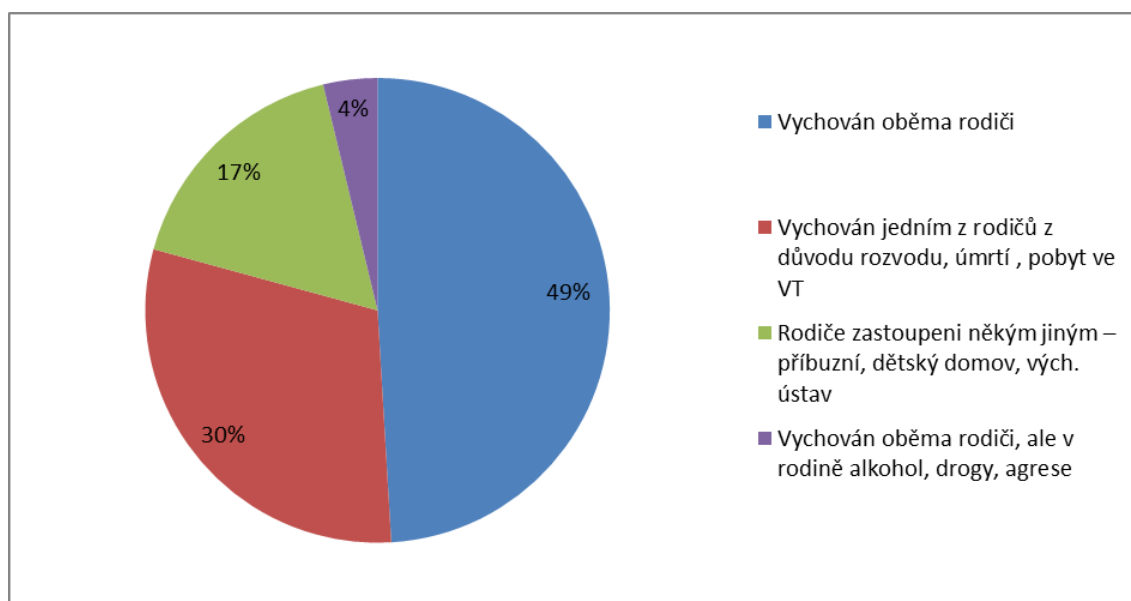

Obr. 6 Důvod ukončení studia
Zdroj: Vlastní práce

Tak jak jsem přepokládala hned v první hypotéze, nejčastěji mohou u 47 % dotázaných za ukončení studia drogy a trestná činnost. U některých dotázaných byly uváděny oba dva důvody, jako příčina ukončení studia. Obě dvě odpovědi jsou také provázány. Ze svých zkušeností vím, že užívání drog vede mnohdy k páchání trestné činnosti. Pokud údaje z této položky propojíme s položkou 1 je patrné, že mnoho dotázaných považuje za řádné ukončení studia i dokončení základní školy.

Položka 3: Rodinné zázemí v době vzdělávání před výkonem trestu.

Problémy se vzděláváním i důvody nedokončení vyššího vzdělání mohou být důsledkem nefunkčního rodinného zázemí. Proto další položka směřovala ke zjištění, jaké zázemí měli mladí odsouzení v době svého vzdělávání ještě před výkonem trestu.

Obr. 7 Rodinné zázemí
Zdroj: Vlastní práce

Úplné rodinné zázemí uvedlo 49 % odsouzených a dalších 30 % dotázaných uvedlo, že mělo zázemí alespoň u jednoho z rodičů. U skupiny 17 % vězňů lze předpokládat, že prošli dětskými domovy nebo výchovnými ústavy. Pouhá 2 % vězňů uvedla, že jejich rodina byla narušena alkoholem, drogami nebo agresí rodičů. Vzhledem k téměř padesáti procentní variantě výchovy oběma rodiči, nelze unifikovat, že ve výkonu trestu jsou pouze děti z rozvrácených či jinak narušených rodin.

Položka 4: V oboru, který jsem studoval, jsem

Tato položka je zaměřena na zjištění, zda mladí dospělí vězni využili své dosažené vzdělání před výkonem trestu k tomu, aby byli ve studovaném oboru i zaměstnáni. Součástí otázky je i motivace respondentů získávat pracovní praxi ve vystudovaném oboru i po výkonu trestu. Položka může být zavádějící vzhledem ke zjištěným výsledkům dosaženého vzdělání. Vždyť 56 % dotázaných uvedlo, že má pouhé základní vzdělání, proto nemůže být řeč o praxi ve studovaném oboru. Přesto se všichni respondenti rozhodli k jedné z variant odpovědí.

Tab. 3 Praxe ve vystudovaném oboru

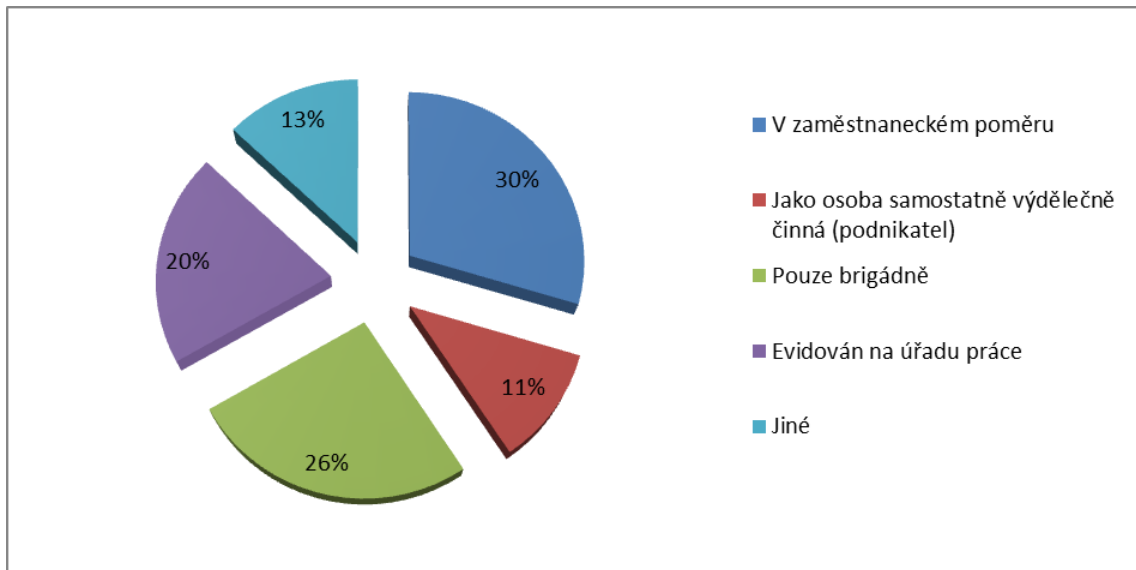
Praxe ve vystudovaném oboru		
nikdy nepracoval	20	40,0 %
pracoval ihned po škole a chci v něm i nadále pracovat	8	16,0 %
pracoval, do jednoho roku	22	44,0 %
Celkem	50	100,0 %

Zdroj: Vlastní práce

Údaj se 40 % těch, kteří nikdy ve studovaném oboru nepracovali, je významný. Pokud uvažuji o odsouzených se základním vzděláním, je otázkou, zda někteří toto vzdělání nepovažují za studijní obor. Pouze 16 % respondentů uvedlo, že v oboru, který vystudovali, chtějí být zaměstnáni i po výkonu trestu. Pokud toto ověřování porovná s daty, že učební obor či střední školu má 44 % dotázaných, je patrné, že velká skupina vězňů nechce ve vystudovaném oboru dále pracovat.

Položka 5: Před výkonem trestu jsem pracoval ...

Tento dotaz směřuje k tomu, v jakém pracovním poměru byli odsouzení zaměstnání. Souvisí to s odbornou kvalifikací, kterou většina respondentů postrádá.

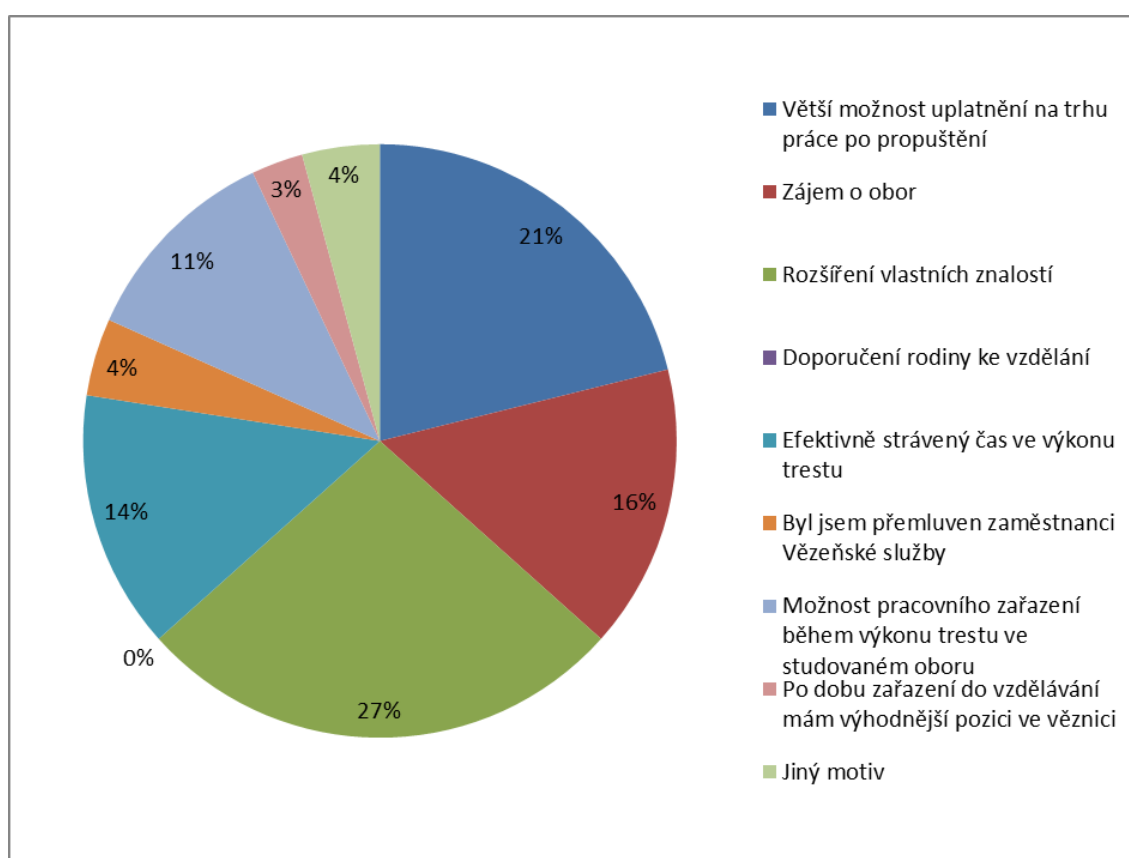

Obr. 8 Pracovní poměr před výkonem trestu
Zdroj: Vlastní práce

V dlouhodobém pracovním poměru, buď jako zaměstnanec nebo osoba samostatně výdělečně činná, pracovalo 41 % odsouzených. Detailním prostudováním dotazníků jsem zjistila, že většinou se jednalo právě o ty vězně, kteří mají výuční list nebo maturitní zkoušku. Pouze brigádně si vydělávalo 26 % vězňů a 20 % dotázaných uvedlo, že byli evidováni na úřadu práce. U volitelné odpovědi „Jiné“ převažoval text „Práce na černo“.

Položka 6: Sdělte motiv, který vás vedl k přihlášení do vzdělávání ve výkonu trestu.

Po otázkách k minulému vzdělávání a životu před výkonem trestu se již zaměřuji na motivaci odsouzených ke vzdělávání ve výkonu trestu. Šestá položka je zaměřena na zjištění, co vedlo dotazované vězně k tomu, aby se přihlásili ke vzdělávání během výkonu trestu. Odsouzení mohli zvolit více odpovědí, protože důvodů ke vzdělávání mohlo být více.

Obr. 9 Motiv ke studiu během trestu

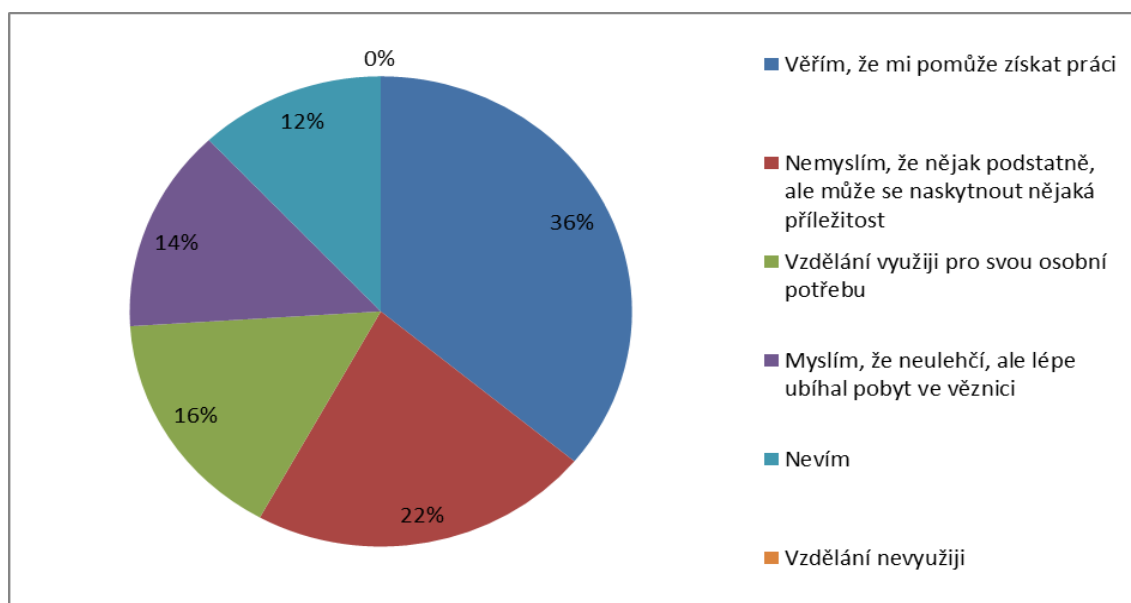
Zdroj: Vlastní práce

Mezi nejčastější odpovědi patřil důvod lepšího uplatnění na trhu práce (21 %), zájmem o studovaný obor (16 %) nebo rozšíření vlastních znalostí (27 %). Tyto důvody lze chápat v souvislosti se snahou nalézt práci ve studovaném oboru po výkonu trestu i s názorem, že nechtějí dále pracovat v oboru, který studovali

před výkonem trestu. Velké procento vězňů (14 %) v dotazníku přiznalo, že důvodem jejich studia je efektivně strávený čas ve výkonu trestu. Zajímavostí je, že žádný z odsouzených neuvedl jako důvod svého vzdělávání doporučení rodiny. Zde musím napsat motivy, které se mohly objevit v kategorii jiný motiv, či předchozí výhodnější pozice, ale podle výsledků se neobjevily. Například víme a někteří odsouzení, kteří již dokončili zejména celoživotní vzdělávání, se tím netají, že po dobu studia nehradí náklady výkonu trestu, jsou vedeni jako pracující. To znamená, že mají nárok na přídavek k základní stravě a rovněž jsou umístěni na lepší oddíl mezi studujícími. Jak je však vidět, i přesto, že je dotazník anonymní, tak to tam neuvedou, neboť dotazník by musela dát osoba nezávislá, ne zaměstnanec věznice.

Položka 7: Zvýšení vzdělání mi ulehčí situaci v občanském životě.

Položka má souvislost s předchozím dotazem. Má zjistit, zda současné studium ve výkonu trestu jim pomůže zlepšit životní podmínky po propuštění. To znamená, zda jsou při studiu ve výkonu trestu motivováni lepšími životními vyhlídkami po svém propuštění.

Obr. 10 Důsledek zvýšení kvalifikace
Zdroj: Vlastní práce

Skupina 36 % vězňů je přesvědčena, že odborné vzdělání, které absolvují během výkonu trestu, jim pomůže k získání práce a tím selepší i jejich životní situace. Stejně početná skupina odsouzených se domnívá, že se jejich životní situace po propuštění nezmění. Motivace vyhlídkami na lepší budoucnost díky vzdělávání se potvrdila, pokud k těmto procentům připočteme i procenta těch, kteří vzdělání využijí pro svoji vlastní potřebu, dostaneme se již přes 50 % dotázaných.

Položka 8: Kdybyste se znovu rozhodoval k rozšíření vzdělání během výkonu trestu, preferujete krátkodobé vzdělávání (v rozsahu několika měsíců) nebo dlouhodobé vzdělávání (v rozsahu dvou až tří let).

Mají odsouzení zájem o dlouhodobé nebo krátkodobé vzdělávání? Tato položka je i součástí jedné z hypotéz, proto bylo nutné zjistit, jakou délku vzdělávání odsouzení preferují.

Tab. 4 Preference délky vzdělání

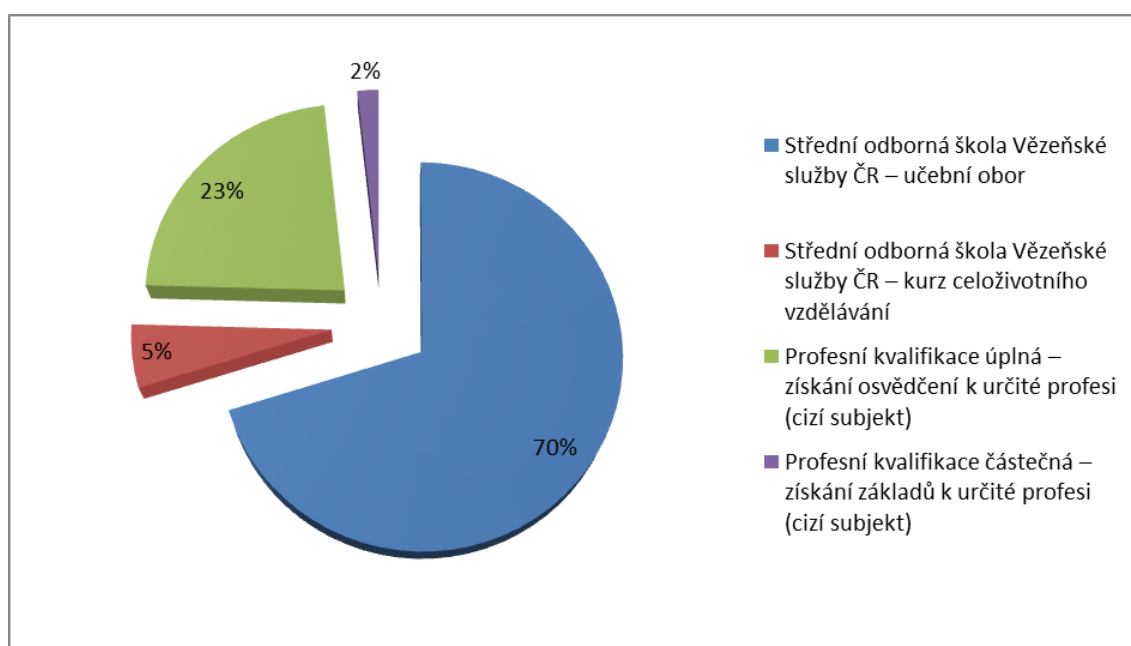
Preference délky vzdělávání během výkonu trestu		
Krátkodobé	6	12,0 %
Dlouhodobé	39	78,0 %
Je mi to jedno	5	10,0 %
Celkem	50	100,0 %

Zdroj: Vlastní práce

Celkem překvapivě uvedlo 78 % vězňů, že preferují dlouhodobé vzdělávání. Pouze 12 % odsouzených se přiklání k variantě krátkodobých kurzů. Výsledky mohou mít souvislost s tím, že většina z dotázaných nemá zkušenost s krátkodobým vzděláváním a nabídka těchto kurzů je omezená a mezi vězni málo povědomá. Možná je i souvislost s motivy, popsány v šesté položce a čerpání výhod během výkonu trestu, souvisejících se zařazením do vzdělávání.

Položka 9: Kdybyste se znovu rozhodoval k rozšíření vzdělání během výkonu trestu, u jakého školského subjektu upřednostníte zvýšení kvalifikace.

Názor na vzdělávací instituci, která by měla zajišťovat výuku odsouzených, byl další otázkou dotazníku. Odsouzení mohou vnímat pedagogy Střední odborné školy Vězeňské služby ČR, jako další pracovníky věznic. Tudíž k nim mohou přistupovat s nedůvěrou i možnou averzí. Proto mě zajímalo, jakou variantu odsouzení zvolí.

Obr. 11 Preference školského subjektu ke zvýšení kvalifikace
Zdroj: Vlastní práce

Opět jsou, dle mého názoru, odpovědi ovlivněny zkušenostmi odsouzených. 75 % z dotázaných uvedlo, že ke zvýšení své kvalifikace by využilo Střední odborné školy Vězeňské služby ČR. Zbytek 25 % vězňů by dalo přednost získání nové kvalifikace u jiného vzdělávacího subjektu. Lze říci, že je to dobrou vizitkou práce pedagogů školy, kdy odsouzení upřednostňují zaměstnance vězeňské služby před ostatními školskými subjekty.

Položka 10: Jakému způsobu vzdělávání dáváte přednost.

Jsou odsouzení nakloněni spíše teoretickému vzdělávání nebo je více láká praxe? Vzhledem k tomu, že jsou nabízeny převážně učňovské obory, lze odvodit, že budou vězni nakloněni využívání praxe před teorií. Je však nutné zajistit odpovídající prostory a podmínky, aby praktická část výuky mohla, v podmínkách výkonu trestu, správně fungovat.

Tab. 5 Způsob vzdělávání

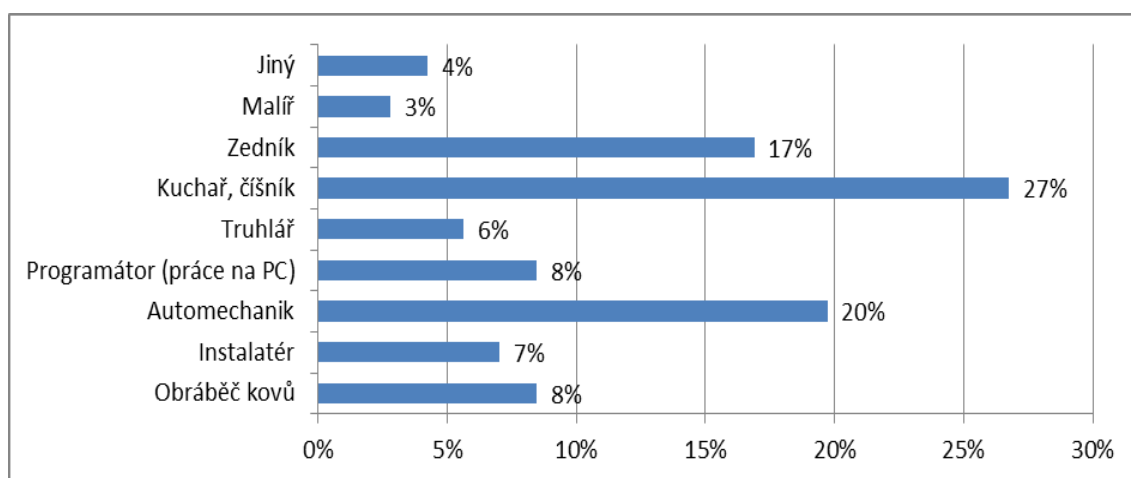
Způsob vzdělávání		
Teoretické vzdělávání	2	4,0 %
Praktické vzdělávání	25	50,0 %
Kombinace obojího vzdělávání	23	46,0 %
Celkem	50	100,0 %

Zdroj: Vlastní práce

Polovina respondentů uvedla, že ve vzdělávání dávají přednost nabývat nové znalosti praktickými dovednostmi. Dalších 46 % vězňů preferuje kombinaci teorie a následného praktického procvičování. Pouhá 4 % vězňů by dala přednost teoretické výuce. Při vytváření nových studijních oborů je právě realizace praxe největším problémem. Jednak věznic naráží na potíže s volnými prostory ve stávajících areálech, ale i s finančními náklady na vybavení praktických dílen. Proto jsou upřednostňovány obory, ve kterých lze využít možnosti věznic.

Položka 11: Uved'te obor, který byste v rámci vzdělávání ve výkonu trestu rád studoval, kdybyste tu možnost měl.

S předchozím dotazem souvisí i položka jedenáctá. Má zjistit zájem dotázaných o různé druhy studovaných oborů. V nabídce jsou obory, které se dají studovat v rámci Střední odborné školy VS ČR. Kromě těchto oborů bylo do dotazníku zařazeno studium práce na PC a varianta „Jiný“, kde odsouzení mohli uvést další volbu.

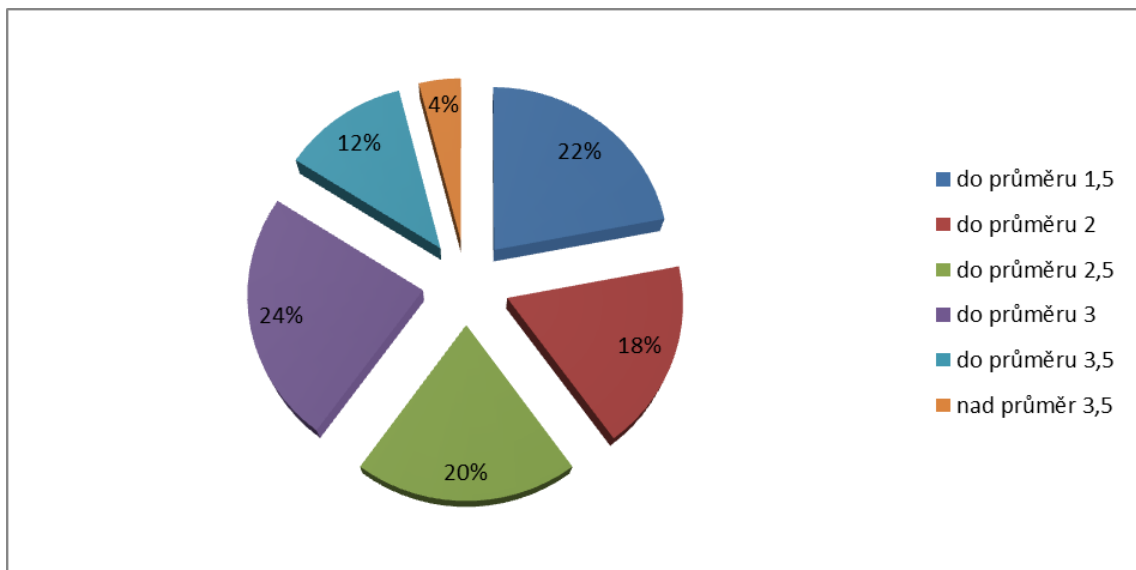

Obr. 12 Preference oboru studia během výkonu trestu
Zdroj: Vlastní práce

Největší zájem je o obory, které lze hojně využít již během výkonu trestu. Patří sem obor Kuchař, číšník (26,8 %), Zedník (16,9 %) a Automechanik (19,7 %). Právě motiv následného pracovního zařazení po ukončení studia, může být dalším důvodem, proč odsouzení studují během výkonu trestu. Žádný další obor nepřesáhl hranici deseti procent. Jako volbu dalšího oboru uvedli dotazovaní jakékoliv maturitní vzdělání.

Položka 12: Jaký je váš současný prospěch v rámci zvyšování kvalifikace ve výkonu trestu.

Položka je součástí hypotézy, že odsouzení, kteří řadí vzdělání na přední místa svých hodnot, dosahují uspokojivých výsledků v aktuálním studiu. Proto bylo nutné zeptat se na aktuální prospěch.

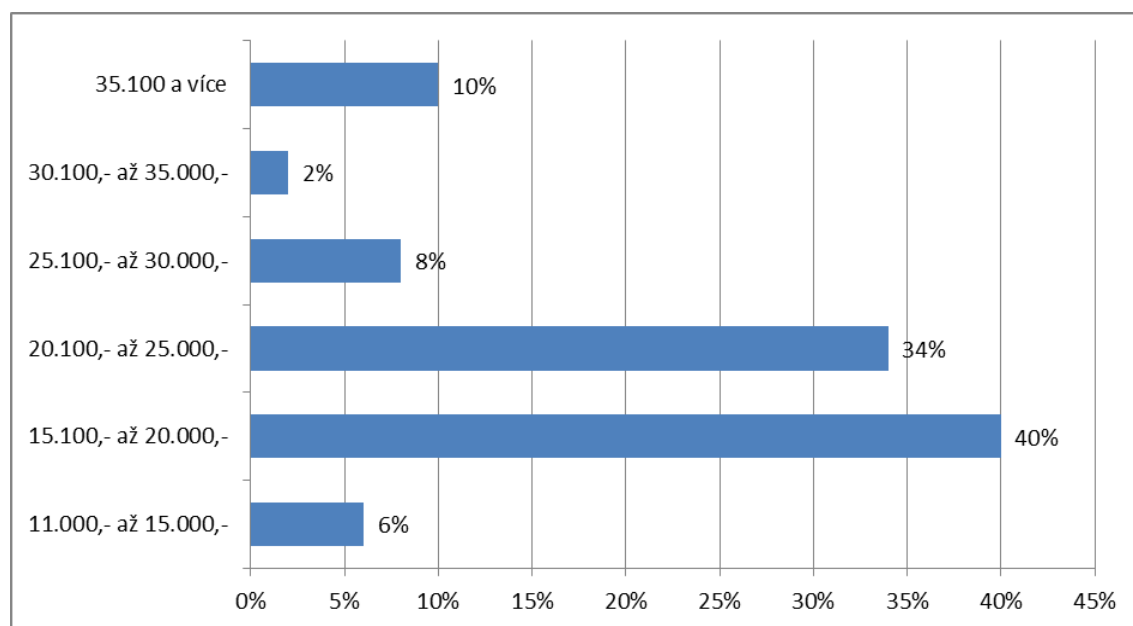

Obr. 13 Prospěch studentů ŠVS
Zdroj: Vlastní práce

Nejvyšší zastoupení má skupina vězňů s prospěchem do průměru 3 (24 %). Dalších 60 % dotázaných má prospěch lepší než průměr 2,5.

Položka 13: Co považujete, pro sebe, za odpovídající hrubou mzdu, pokud dosáhnete vyššího vzdělání a uplatníte se v tomto oboru po propuštění (v Kč).

Třináctá položka souvisí s hypotézou, která předpokládá vysoké mzdové nároky mladých lidí, i když nemají dostatečně vysoké vzdělání.

Obr. 14 Požadovaná mzda při pracovním zařazení ve studovaném oboru

Zdroj: Vlastní práce

Bylo překvapením zjistit, že 80 % dotázaných uvedlo, jako adekvátní mzdu nižší částku, než je současná průměrná mzda v ČR. Hrubou mzdu nad 35.000,- Kč (10 %) uvedli převážně studenti, kteří již mají složenou maturitní zkoušku.

Položka 14: Seřad'te tyto hodnoty podle osobní důležitosti (1 - nejdůležitější, 6 - nejméně důležité).

Položka je zaměřena na zjištění, jak mladí odsouzení nahlízejí na některé z hodnot Maslowovy teorie. Všechny preference byly pro jednoduchost sečteny dle přiznaných bodů. Proto nejnižší bodové hodnocení je nejvýše preferovanou hodnotou.

Tab. 6 Preference hodnot

Preference hodnot		
Vzdělání	207	20,0 %
Bydlení	84	8,0 %
Rodina	112	11,0 %
Práce	131	12,0 %
Zájmy	265	25,0 %
Sex	251	24,0 %
Celkem	50	100,0 %

Zdroj: Vlastní práce

Na první místo odsouzení zařadili hodnotu Bydlení, druhou hodnotou je Rodina a třetí Práce. Všechny tyto hodnoty můžeme zařadit do potřeb bezpečí, sounáležitosti a lásky. Čtvrté místo připadlo hodnotě Vzdělání, kterého si váží dotazovaní výše než hodnoty Sexu a Zájmu. Poslední dvě jmenované hodnoty byly zpravidla u všech odsouzených řazeny na poslední místa.

6.5 Výsledky hypotéz

Hypotéza č. 1

Respondenti výzkumu nedokončili před výkonem trestu vyšší vzdělání nejčastěji z důvodu své trestné činnosti.

První hypotéza je zaměřena na důvody ukončení studia. Ty mohou být různé a odsouzení si mohli vybrat z nabídky sedmi odpovědí. V osmé odpovědi mohli uvést ještě jiný důvod, pro který ukončili studium. Ukončení studia z důvodu páchaní trestné činnosti byl s 25 % odpovědí nejčastější odpovědí. Následovala odpověď, že důvodem nedokončení studia bylo problémové užívání drog. V mnoha rozsudcích jsem se dočetla, že tyto dvě nádoby jsou často spojené. Člověk, který nutně potřebuje peníze na drogu, se často dopouští majetkové trestné činnosti. Lze konstatovat, že první hypotéza se potvrdila.

Hypotéza č. 2

Ti, kteří považují vzdělání za jednu z nejdůležitějších hodnot (tzn. mezi prvními třemi preferencemi) dosahují nejlepších studijních výsledků.

Kombinací odpovědí na preference hodnot a dosažených studijních výsledků lze zjistit, jestli odsouzení, kladoucí vzdělání vyšší váhu, mají i lepší prospěch ve studovaném oboru. Pokud odsouzení zařadili Vzdělávání mezi první tři hodnoty svého zájmu, dosahují zpravidla velmi dobrých studijních výsledků. Z jedenácti takových studentů má studijní průměr do dvou sedm odsouzených. Z celkových výsledků řazení potřeb bylo zjištěno, že dotázaní mnohem více preferují hodnoty Bydlení, Rodiny a Práce před Vzdělávání. Pokud dotázaní zařadili Vzdělávání na čtvrtou pozici svých hodnot, z dvaceti čtyř jich studuje 23 se studijním průměrem do tří. Hypotéza, že odsouzení, kteří preferují hodnotu vzdělání mezi prvními třemi hodnotami, dosahují lepších studijních výsledků, se potvrdila.

Hypotéza č. 3

Nejdůležitějším motivačním aspektem odsouzených pro vzdělávání ve výkonu trestu je získání práce ve studovaném oboru již během výkonu trestu a také po jeho ukončení.

Získání práce řadí, dle výsledku dotazníku, odsouzení na třetí místo svých hodnot. Uvědomují si, že jejich šance na dobrou práci roste se zkušenostmi a odborností, kterou mohou získat prostřednictvím vzdělávacích aktivit i během výkonu trestu. Přesto nejčastějším motivem bylo rozšíření vlastních znalostí. Ačkoliv se domnívám, že tato odpověď souvisí se stanoveným předpokladem, vězni této odpovědi dali přednost před konkrétní odpovědí „Větší možnost uplatnění na trhu práce po propuštění“. Výběr možností, týkajících se motivů studia, měl být koncipován konkrétněji v otázce rozšíření vlastních znalostí, aby bylo zřejmé, k čemu tyto nabyté znalosti dotázaní využijí. Přesto po sečtení odpovědí, kdy vězni uvádí motiv studia práci po výkonu trestu (21 %) nebo během něj (11 %), se tento motiv dostává na první místo. Hypotéza, že nejdůležitějším motivačním aspektem odsouzených pro vzdělávání ve výkonu trestu je získání práce ve studovaném oboru již během výkonu trestu a také po jeho ukončení se potvrdila.

Tab. 7 Motiv ke studiu během výkonu trestu

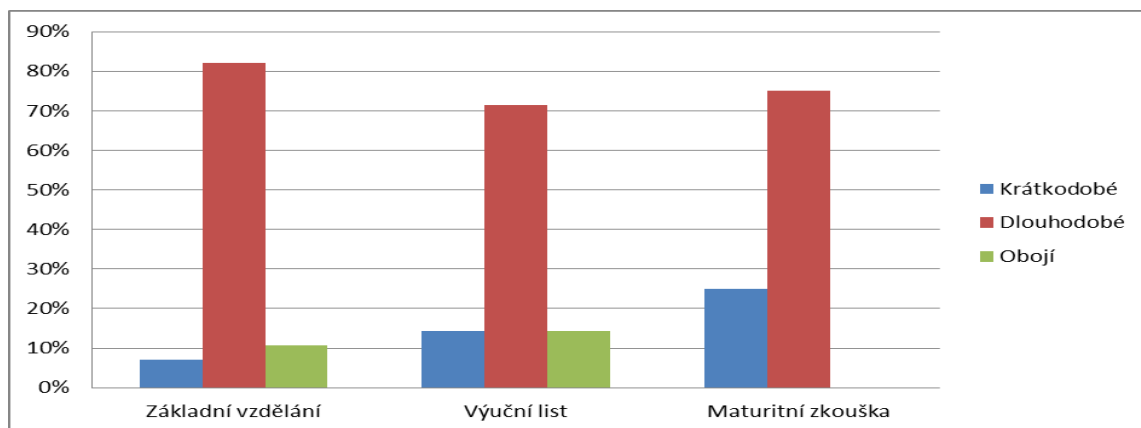
Motiv ke studiu během výkonu trestu		
Větší možnost uplatnění na trhu práce po propuštění	15	21,1 %
Zájem o obor	11	15,5 %
Rozšíření vlastních znalostí	19	26,8 %
Doporučení rodiny ke vzdělání	0	0,0 %
Efektivně strávený čas ve výkonu trestu	10	14,1 %
Byl jsem přemluven zaměstnanci Vězeňské služby	3	4,2 %
Možnost pracovního zařazení během výkonu trestu ve studovaném oboru	8	11,3 %
Po dobu zařazení do vzdělávání mám výhodnější pozici ve věznici	2	2,8 %
Jiný motiv	3	4,2 %
Celkem	71	100,0 %

Zdroj: Vlastní práce

Hypotéza č. 4

Odsouzení, kteří nedokončili před výkonem trestu vzdělání z důvodu nezájmu o svůj obor, preferují nyní dlouhodobé vzdělávání ve výkonu trestu.

Drtivá většina odsouzených dává přednost dlouhodobému vzdělávání během výkonu trestu, bez rozdílu toho, jaký druh dokončeného vzdělání respondent má. Dotazovaní preferují studium zakončené výučním listem, před krátkodobými kurzy.

Obr. 15 Preference délky vzdělávání k aktuálnímu dosaženému vzdělání
Zdroj: Vlastní práce

Z padesáti respondentů uvedli pouze čtyři, že studovaný obor je nebavil, a proto jeho studium ukončili. Není tedy zřejmé, zda sedmi procentní vzorek je dostatečný ke stanovení hypotézy. Pokud však přihlédnu k výsledku preferencí na délku studia všech dotázaných, je zřejmé, že odsouzení dávají přednost dlouhodobému vzdělávání během výkonu trestu. Není rozdíl v preferencích mezi skupinami odsouzených, kteří ukončili své vzdělávání z různých důvodů a skupinou těch, kteří své vzdělání ukončili kvůli nezájmu o studovaný obor. Lze konstatovat, že hypotéza se potvrdila.

Tab. 8 Preference délky vzdělávání u vězňů, kteří nedokončili obor

Preference délky vzdělávání	Nedokončil jsem vzdělávání – nebavil mě studovaný obor	
Krátkodobé	0	0 %
Dlouhodobé	3	75 %
Obojí	1	25 %

Zdroj: Vlastní práce

Hypotéza č. 5

Mladí odsouzení s dosaženým nižším vzděláním žádají nadprůměrnou odměnu, přičemž práci, jako životní hodnotu, řadí do spodní škály preferencí.

V tomto předpokladu bylo nutné zkombinovat tři dosažené odpovědi z jednotlivých dotazníků. Dotazovaní odpovídali, jakou mají představu o své mzdě,

jaké mají dosažené vzdělání a na jaké místo v žebříčku řadí hodnotu Práce. Odsouzení se základním vzděláním se v 68 % spokojí s podprůměrnou mzdou, přičemž průměrná preference hodnoty práce je na úrovni 2,41. Nepatrně výše uvedla hodnotu práce skupina 29 % odsouzených se základním vzděláním, kteří by žádali průměrnou mzdu. Pouze jeden respondent se základním vzděláním uvedl, že by po vyučení žádal nadprůměrnou mzdu, přitom jeho preference práce byla třetí v pořadí. Tabulka jasně ukazuje, že se zvyšujícím se vzděláním se zvedá i nárok na odpovídající mzdu. 50 % maturantů si představuje, že bude brát nadprůměrný plat, přitom hodnota Práce v této skupině dosáhla průměru 3,5, což je nejhorší výsledek. Lze říci, že mladí vězni jsou v ohledu mzdových nároků, vzhledem ke svému vzdělání, realisty. Nemají žádné přehnané představy a přitom si hodnoty práce cení více, než odsouzení s maturitním vysvědčením. Hypotéza se nepotvrdila, neboť dotazníkovým šetřením se zjistilo, že vězni se základním vzděláním žádají podprůměrnou odměnu, přičemž práci, jako životní hodnotu, řadí do horní škály preferencí.

Tab. 9 Kombinace odpovědí odsouzených k hypotéze č. 5

Odměna/Hodnota práce/Preference	Základní vzdělání	Výuční list	Maturitní zkouška
do 20.000,-	19	3	1
20.100,- až 30.000,-	8	10	3
nad 30.100,-	1	1	4
Celkem	28	14	8
do 20.000,-	68 %	21 %	13 %
20.100,- až 30.000,-	29 %	71 %	38 %
nad 30.100,-	4 %	7 %	50 %
Preference hodnoty	100 %	100 %	100 %
do 20.000,-	2,41	3	2
20.100,- až 30.000,-	2,37	2,5	2,66
nad 30.100,-	3	2	3,5

Zdroj: Vlastní práce

7 Diskuze

Návrat do všedního života po výkonu trestu bývá mnohdy složitý. Výhodu mají ti, kterým pobyt za mřížemi nezničí rodinné zázemí. Mít se kam a ke komu vrátit, to jsou základní potřeby, které patřili mezi první dvě priority dotázaných vězňů. Třetí nejčastěji preferovanou potřebou bylo zajištění příjmu z pracovního poměru. Udržení partnerského vztahu odloučením nebo zajištění bydlení, bez finanční rezervy, je mnohdy nad síly samotného vězně. Po nějaké době se opět vrací k páchání trestné činnosti, aby si zajistil příjem či unikl z reality prostřednictvím drog, což byla nejčastější odpověď i u důvodů ukončení studia.

V současné době žádná koncepce neřeší, co se bude dít s odsouzeným po výkonu trestu odnětí svobody. Pomoc pracovníků věznice je v těchto případech omezena na zajištění dočasného bydlení či sociálního kurátora. Kromě upevnění pracovních návyků patří rozšíření vzdělání během výkonu trestu k nejdůležitějším oblastem práce s odsouzenými. I sami dotázaní vězni uvádí, že zvýšení vzdělání jim pomůže k uplatnění se na trhu práce. Což potvrzuje i výzkum Kučerové (2011, s.28), která analyzovala vztah odsouzených Věznice Kuřim ke vzdělávání. Dílčím cílem bylo zjistit, jak hodnotí odsouzení nabídku vzdělávacích aktivit. Ze závěrů stanovených hypotéz vyplynula skutečnost, že odsouzení jeví zájem o vzdělávání a mají k němu kladný vztah. Do budoucnosti Kučerová doporučovala uvažovat o uceleném vzdělávacím systému, o doplnění základního a odborné vzdělávání a zaměření se na jedince s poruchami chování a rozšíření další možnosti neformálního vzdělávání. Tento výzkum byl prováděn v roce 2011 a dá se říci, že se ve věznicích nabídka možností vzdělávání opravdu hodně změnila. Vězeňská služba České republiky se snaží naplňovat cíle Koncepce vězeňství v souvislosti se vzděláváním. Bohužel musí vycházet z podmínek a financí, které má k dispozici.

Výzkum dotazníkovou metodou ukázal, že 78 % odsouzených preferují vzdělávání v rámci Střední odborné školy Vězeňské služby ČR a to v dlouhodobé formě. Pouze 12 % preferují variantu krátkodobého vzdělávání. Tento výsledek vyplývá z toho, že středoškolské vzdělávání funguje již ve Věznici Kuřim několik let, ale profesní kvalifikace a krátkodobější kurzy, jejichž náplň se mění, jsou zatím novinkou. Výsledky odpovědí mají souvislost i s tím, že většina dotazovaných je zařazená v dlouhodobém vzdělávání.

Problém vidím u učňovského vzdělávání, kde je velice důležitá praktická část výuky, kterou mnohdy nelze zajistit. V tom shledávám velký nedostatek, jelikož

právě 96 % dotázaných upřednostňuje praktickou formu výuky. Data výzkumu mohou být ovlivněna respondenty, kteří byli osloveni. V mém případě se jednalo o skupinu vězňů zařazených v učňovském vzdělávání. Přínosem byla a je realizace profesních kvalifikací (zedník, malíř), ve kterých bude možné provádět odborný výcvik, a odsouzení si mohou vyzkoušet hlavně praktické dovednosti.

Mnohdy je překážkou pracovního zařazení pro bývalé vězně čistý trestní rejstřík. Setkala jsem se ve své praxi s odsouzenými, kteří proto, aby našli práci, museli opustit Českou republiku a bez potíží se nechali zaměstnat v zahraničí. V souvislosti s tím bych chtěla zmínit e-learningové vzdělávání cizích jazyků, které již bylo popsáno v teoretické části práce, jako jedna z nových možností vzdělávání. Jak uvádí Hartl a Pavelková (2011, s. 25), jde o distanční formu vzdělávání, bez přímého kontaktu vzdělavatel – vzdělaný, což je výhodou pro odsouzené, kteří vykonávají trest odnětí svobody. Tímto způsobem vzdělávání získají i dovednosti spojené s prací na počítači, což je v dnešní počítačové době výhodou. Z dotazníkového šetření, také vyplynulo, že programátor (práce na počítači) patří mezi ty obory, které by odsouzení rádi studovali (4. místo mezi vybranými obory). V současnosti probíhá v kuřimské věznici pilotní projekt Masarykovy univerzity pro deset odsouzených, kteří se prostřednictvím počítačů učí anglickému jazyku. Mohu konstatovat, že se o tomto způsobu vzdělávání stále častěji uvažuje a pokud se osvědčí, nevidím důvod, proč by nemohl být ve věznicích rozšířen.

Prostřednictvím dotazníku jsem získala představu, co vede odsouzené k tomu, aby během výkonu trestu chodili do učebny, dílny, nechali se zkoušet a skládali závěrečné zkoušky. Hlavním motivem je získání odpovídající pracovní pozice, za odpovídající, ne přemrštěný, plat, což vyvrátilo jednu z mých hypotéz. Zvýšit motivaci ke vzdělávání by mohly firmy, které nabízejí práci ve studovaných oborech. Pokud by vězeň věděl, že studuje pro konkrétní firmu a ta jej již během výkonu trestu zkoušela a zaměstnala, jistě by to zvýšilo motivaci odsouzených.

8 Doporučení pro pedagogickou praxi

V současné době klade koncepce vězeňství velký důraz nejen na zvýšení počtu pracovně zařazených odsouzených, ale i na tvorbě takových podmínek, které umožní odsouzeným si během výkonu trestu odnětí svobody doplnit vzdělání či jej prohloubit.

Ve své práci jsem se zaměřila na odsouzené do 26 let věku, kteří byli nebo ještě jsou zařazeni v některém ze vzdělávacích programů Věznice Kuřim. I přes specifčnost prostředí pohlížíme na tyto osoby, jako na žáky, kteří si zvyšují svoji kvalifikaci. Vzhledem k věku, dosavadnímu dosaženému vzdělání a průměrné délce trestu mladých odsouzených, bych doporučila učební obory dvou a tříleté a popřípadě i profesní kvalifikace, které jsou v rozsahu několika měsíců. Délka vzdělání je předně ovlivněna délkou trestu.

Ke vzdělávání prvovězňených odsouzených je důležité přistupovat individuálně, zvláštní péči věnovat odsouzeným, kteří nemají dokončené základní vzdělání. V případě, že odsouzený před výkonem trestu zahájil studium na střední škole či učňovský obor, je prospěšné navázat kontakt s příslušnou školou nebo učilištěm a dohodnut podmínky pokračování ve studiu. Dosud však střední a odborné školy umožňují dostudování až po absolvování výkonu trestu. Stejný postoj platí pro odsouzené, kteří před nástupem výkonu trestu studovali vysokou školu a mají zájem ji dokončit. Dle mého prověření nemají vysoké ani střední školy legislativní zábranu jim to umožnit.

Dalším doporučením by mohlo být využití možností vzdělávání, která by mohla rozšířit škálu vzdělávání odsouzených je dálkové studium na středních nebo vysokých školách. Jisté pokusy již byly realizovány ve Vazební věznici Brno, která spolupracovala s Masarykovou univerzitou v Brně, a odsouzení se mohli přihlásit k bakalářskému studiu na Ekonomicko-správní fakultě. Projekt byl v roce 2010 ukončen.

Vzhledem k tomu, že z průzkumu vyplynulo, že se odsouzení zajímají nejvíce o obory kuchař – číšník, zedník a také automechanik, bylo by dobré zaměřit se na tyto a podobné obory, o které je v současné době poptávka, jak ve vnitřní režii výkonu trestu, tak i mezi zaměstnavateli. Nabízené studijní obory, které si je možno doplnit ve výkonu trestu, je důležité vybírat i s přihlédnutím k tomu, aby pro zaměstnavatele nebyla stanovena povinnost u zaměstnanců mít čistý trestní rejstřík.

Pokud se týká prospěchu, tak i žáci (odsouzení) si dokáží učivo osvojit a připravit se na závěrečné zkoušky. Toto bylo zřejmé i při osobní účasti na závěrečných zkouškách částečné profesní kvalifikace „Malíř“. Zkoušející pedagožka ze školy na Jílové nám sdělila, že žáci byli až překvapivě připraveni, srovnatelně, někteří i lépe, než žáci téhož oboru jejich školy. To vše záleží i na přístupu pedagogických pracovníků z věznice Kuřim, kteří tyto odsouzené dokáží motivovat k určitému cíli. Výsledek mého průzkumného šetření, může sloužit pracovníkům vězeňské služby, kteří se podílejí na tvorbě koncepce dalšího vzdělávání ve výkonu trestu a při tvorbě programů zacházení.

Účelem výchovně vzdělávacího programu není, aby všichni jeho účastníci plnili vše na sto procent. Jeho důležitost bych viděla v zapojení odsouzených do smysluplné činnosti, dále vedení k zodpovědnosti za své jednání a chování. Podstatná je i příprava na život po výkonu trestu, osvojení pracovních návyků a doplnění či zvýšené vzdělání jim může pomoci uplatnit se na trhu práce. Odsouzení by z výkonu trestu odnětí svobody měli být propuštěni s vědomím, že v životě existují i jiné a lepší cesty, než ta, po které dosud kráčeli.

9 Závěr

Hlavním cíle této práce bylo seznámit čtenáře s aktuálními možnostmi vzdělávání odsouzených ve Věznici Kuřim. Dále zjistit, zda jsou odsouzení ochotni se vzdělávat a odhalit motivační faktory, které je ke zvyšování kvalifikace vedou.

Bakalářská práce se dělí na část teoretickou a praktickou. V teoretické části práce jsem se snažila vysvětlit historii moderního zacházení s vězni v souvislosti s novou Konceptí vězeňství. Zde jsem se zaměřila na vzdělávání, které patří mezi jednu z nejdůležitějších oblastí resocializace v penitenciárním prostředí. V další kapitole jsem vymezila pojmy vztahující se ke vzdělávacímu procesu a představila jsem aktuální možnosti vzdělávání ve Věznici Kuřim, které tvoří zásadní kapitolu této práce. Následně se věnuji motivaci a motivaci ke vzdělávání ve výkonu trestu.

V praktické části práce, jsem se zaměřila na skupinu mladých odsouzených vězňů do 26 let věku. Zvolila jsem metodu dotazování, nástrojem sběru dat byl anonymní dotazník. Zjišťovala jsem, co je pro ně motivačním faktorem ke vzdělávání, jaké hodnoty v životě preferují a z jakého důvodu neukončili svoji školu. Dílčím cílem bylo zjistit, jakou délku vzdělání preferují a jakou výši mzdy žádají. Opěrným bodem pro mě byla druhá část teoretické práce zaměřená na motivaci.

Zjištěná data z průzkumu z větší části odpovídala mým předpokladům. Čtyři hypotézy z pěti se potvrdily, ale při jejich tvorbě jsem vycházela ze znalosti prostředí Věznice Kuřim a ze zkušeností pedagogů přítomné střední odborné školy. Průzkumný vzorek padesáti vězňů se mi jeví jako dostačující, neboť jsem využila všech studentů, kteří byli v době průzkumu zařazeni ve vzdělávání. Výsledky však nelze kvantifikovat na celou vězeňskou populaci, obzvláště ne na skupinu vězňů, kteří mají pobyt ve výkonu trestu, jako svoje zaměstnání. I starší odsouzení mohou ke svému vzdělávání přistupovat odlišně. Mohou mít vybudované rodinné zázemí, mít pracovní praxi. Proto před rozvojem nových forem vzdělávání musíme jasně stanovit, pro jakou skupinu vězňů nový projekt vytváříme a zda je o něj zájem. Nové projekty bych začala realizovat, až v případě, pokud je přihlášena odpovídající skupina vězňů a je reálné, že studovaný program dokončí. Z výše uvedených informací se lze domnívat, že cíle praktické i teoretické části byly naplněny.

10 Seznam použité literatury

- Analýza občanského vzdělávání dospělých* [online]. Praha: MŠMT, 2013-2017, 02.01.2017,[cit. 2017-04-21]. Dostupné z:
<http://www.msmt.cz/vzdelavani/dalsi-vzdelavani/obcanske-vzdelavani-dospelych>
- BEDNAŘÍKOVÁ, Iveta. *Kapitoly z andragogiky 2*. 2. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2006, 80 s. Texty k distančnímu vzdělávání v rámci kombinovaného studia, 80 s. ISBN 80-244-1356-6.
- BIEDERMANOVÁ, E., PETRAS, M. *Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011, 98 s. ISBN 978-80-7338-115-8.
- BOUČEK, Jaroslav. *Lékařská psychologie*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2006, Skripta, 141 s. ISBN 80-244-1501-1.
- ČERNÍKOVÁ, Vratislava. *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. Vysokoškolské učebnice, 244 s. ISBN 978-80-7380-138-0.
- FACOVÁ, Věra. *Motivace a sociální potřeby v praxi*. Valašské Meziříčí: Obchodní akademie a VOŠ, 2009, 39 s. ISBN 978-80-254-4205-0.
- FRANKL, Viktor Emil a Elisabeth S. LUKAS. *Vůle ke smyslu: vybrané přednášky o logoterapii*. [3. vyd.]. Brno: Cesta, c2006, 212 s. ISBN 80-7295-084-3.
- FRANKL, Viktor Emil.--a přesto říci životu ano: *psycholog prožívá koncentrační tábor*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1996, 127 s. ISBN 80-7192-095-9.
- GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. Edice pedagogické literatury, 207 s. ISBN 80-85931-79-6.
- HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Psychologický slovník*. Třetí, aktualizované vydání. Praha: Portál, 2015, 774 s. ISBN 978-80-262-0873-0.
- HRABAL, Vladimír a Isabella PAVELKOVÁ. *Školní výkonová motivace žáků: dotazník pro žáky*. Praha: Národní ústav odborného vzdělávání, 2011, Evaluační nástroje, 27 s. ISBN 978-80-87063-34-7.
- JŮZL, Miloslav. *Mládí... České vězeňství*. 2009, č. 3, s. 12. ISSN 1212-9607.

- JŮZL, Miloslav. *Penitenciaristika a penologie*. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2012, 149 s. ISBN 978-80-87182-24-6.
- KOHOUTEK, Tomáš a Dora SALAQUARDOVÁ. *Chci studovat psychologii!: úvod do studia a testové otázky k přípravě na přijímací zkoušky*. 3. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2011, 151 s. ISBN 978-80-87474-25-9.
- KOSOVÁ, Martina a kol. *Logoterapie: existenciální analýza jako hledání cest*. Praha: Grada, 2014. Psyché, 208 s. ISBN 978-80-247-4346-2.
- KREJČOVÁ, Lenka. *Psychologické aspekty vzdělávání dospívajících*. Praha: Grada, 2011, Pedagogika, 226 s. ISBN 978-80-247-3474-3.
- MAŘÁDEK, Vladimír. *Vězeňství*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2005, 203 s. ISBN 80-7368-002-5.
- Metodika naplňování Národní soustavy kvalifikací* [online]. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků, 2012, [cit. 2017-05-15]. Dostupné z: http://www.nuv.cz/uploads/NSK2/publikace/Metodika_naplnovani_NSK_2012.pdf
- MIKŠÍK, Oldřich. *Psychologické teorie osobnosti. 2.*, přeprac. vyd. Praha: Karolinum, 2007, Učební texty Univerzity Karlovy v Praze, 269 s. ISBN 978-80-246-1312-3.
- MÄSIAROVÁ, Lucie. *Statistická ročenka Vězeňské služby České republiky za rok 2012 2015*. In: online.vscr.cz [on-line]. Praha. 2016 [cit. 2017-04-15]. Dostupné z <http://vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/informacni-servis/statistiky-a-udaje-103/statisticke-rocenky-1218/statisticke-rocenky-vezenske-sluzby>
- NAKONEČNÝ, Milan. *Motivace chování. 3.*, přeprac. vyd. V Praze: Triton, 2014, 599 s. ISBN 978-80-7387-830-6.
- Národní ústav pro vzdělávání* [online]. Praha: 2011-2017, [cit. 2016-12-30]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/nsk2/profesni-kvalifikace>
- OECD-ILIBRARY.ORG* [online]. OECD (2015), Education at a Glance 2015: OECD Indicators, OECD Publishing
- Dostupné z: http://www.oecd-ilibrary.org/education/education-at-a-glance-2015_eag-2015-en
- PALÁN, Zdeněk. *Výkladový slovník vzdělávání dospělých*. Olomouc: DAHA, 1997. Promos, 159 s. ISBN 80-902232-1-4.

- PATOČKA, M. Kuřimská věznice a mladí odsouzení. *Tišnovsko - Kuřimsko noviny z regionu*. 2016, roč. 5, č. 5, s. 7.
- PAVELKOVÁ, Isabella. *Motivace žáků k učení: perspektivy orientace žáků a časový faktor v žákovské motivaci*. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2002, 248 s. ISBN 80-7290-092-7.
- PETRUSEK, Miloslav. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996, 1627 s. ISBN 80-7184-310-5.
- PLAMÍNEK, Jiří. *Vzdělávání dospělých: průvodce pro lektory, účastníky a zadavatele*. 2., rozš. vyd. Praha: Grada, 2014, 336 s. ISBN 978-80-247-4806-1.
- PLHÁKOVÁ, Alena. *Dějiny psychologie*. Praha: Grada, 2006. Psyché, 328 s. ISBN 80-247-0871-X.
- RABUŠICOVÁ, Milada a Ladislav RABUŠIC. *Učíme se po celý život?: o vzdělávání dospělých v České republice*. Brno: Masarykova univerzita, 2008, 339 s. ISBN 978-80-210-4779-2.
- ŘÍČAN, Pavel. *Psychologie osobnosti: obor v pohybu*. 6., rev. a dopl. vyd., V Grada Publishing 2. Praha: Grada, 2010. Psyché, 96 s. ISBN 978-80-247-3133-9.
- ŘÍČAN, Pavel. *Psychologie*. Vyd. 4. Praha: Portál, 2013, 300 s. ISBN 978-80-262-0532-6.
- SKUTIL, Martin. *Základy pedagogicko-psychologického výzkumu pro studenty učitelství*. Praha: Portál, 2011, 254 s. ISBN 978-80-7367-778-7.
- UHLÍK, Jan. *F.J. Řezáč - reformátor vězeňství a školství 19. století*. Praha: Vězeňská služba ČR, 1997, 145 s.
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Základy psychologie*. Praha: Karolinum, 2004, 356 s. ISBN 80-246-0841-3.
- VETEŠKA, Jaroslav. *Mediace a probace v kontextu sociální andragogiky*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, 251 s. ISBN 978-80-7478-898-7.
- Vězeňská služba ČR [online]. Praha: Vězeňská služba ČR, 2012, 15. 02. 2013 [cit. 2017-04-21]. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/informacni-servis/ke-stazeni-112/publikace/evropska-vezenska-pravidla-2006>
- Vězeňská služba ČR [online]. Praha: Vězeňská služba ČR, 2005, 21. 09. 2005 [cit. 2016-11-23]. Dostupné z: http://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/PDF/koncepce_do%20roku_2015.pdf

- Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č.345/1999 Sb., Řád výkonu trestu odnětí svobody* [online]. Ministerstvo spravedlnosti, platná 30.12. 1999 a účinná od 1.1. 2000 [cit.2017-05-12]. Dostupné z:
<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-345#cast2>
- VYSEKALOVÁ, Jitka. *Chování zákazníka: jak odkrýt tajemství "černé skříňky"*. Praha: Grada, 2011. Expert, 356 s. ISBN 978-80-247-3528-3.
- Vzdělávání dospělých-profesní kvalifikace* [online]. Brno: Střední škola polytechnická, 2013, 08.10.2013 [cit. 2016-12-30]. Dostupné z:
<http://www.jilova.cz/Stranky/vzdelavani-dospelych-kvalifikace.aspx>
- ZOUNEK, Jiří. *E-learning - jedna z podob učení v moderní společnosti*. Brno: Masarykova univerzita, 2009. Spisy Masarykovy univerzity v Brně. Filozofická fakulta, 161 s. ISBN 978-80-210-5123-2.
- Zákon 179/2006 Sb., o ověřování a uznávání výsledků dalšího vzdělávání a o změně některých zákonů (zákon o uznávání výsledků dalšího vzdělávání)* [online]. Parlament České republiky, platnost od 05. 05. 2006, účinnost od 1.8.2007 [cit. 2017-05-15]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-179#cast1>
- Zákon 561/2004 Sb., o předškolním, základní, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů* [online]. Parlament České republiky, platnost od 10. 11. 2004, účinnost od 01. 01.2005 [cit. 2017-05-15]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-561>
- Zákon 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů* [online]. Parlament České republiky, platnost od 3.8. 1999, účinnost od 1.1.2000 [cit. 2017-05-15]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-169>

Přílohy

A Dotazník

Dobrý den, chtěla by Vás požádat o vyplnění dotazníku, jehož cílem je zjistit vaši vlastní zkušenost se vzděláváním ve výkonu trestu. V závěru dotazníku je prostor pro vaše připomínky a postřehy z výuky.

Dotazník je určen osobám, které jsou ve výkonu trestu a jsou mladší šestadvaceti let. Dotazník je anonymní a jeho vyplnění zabere cca 10 minut.

Děkuji dotazovaným respondentům, za čas strávený vyplněním dotazníku.

U dotazů zaškrtněte odpověď, která je pravdivá nejlépe odpovídá vašemu názoru. Uved'te svůj věk v letech

1) Uved'te, v jaké fázi jste ukončil své vzdělání před výkonem trestu.

- Nedokončené základní
- Základní
- Nedokončený učební obor
- Učební obor- výuční list
- Učební obor s maturitou
- Nedokončené středoškolské
- Středoškolské
- Nedokončené vysokoškolské
- Vysokoškolské

2) Důvod ukončení svého vzdělávání před výkonem trestu.

- Řádné ukončení a nalezení zaměstnání ve vyučeném oboru
- Řádné ukončení, ale nenašel jsem práci v oboru
- Řádné ukončení, ale našel jsem práci mimo obor
- Nedokončil jsem vzdělávání – nezáměr o studovaný obor
- Nedokončil jsem vzdělávání – nedostatečný prospěch
- Nedokončil jsem vzdělávání – problémové užívání drog
- Nedokončil jsem vzdělávání – trestná činnost
- Nedokončil jsem vzdělávání – jiné důvody (uved'te jaké)

.....

- 3) Rodinné zázemí v době vzdělávání před výkonem trestu.
- Vychován oběma rodiči
 - Vychován jedním z rodičů z důvodu rozvodu, úmrtí, pobyt ve VT
 - Rodiče zastoupeni někým jiným – příbuzní, dětský domov, výchovný ústav
 - Vychován oběma rodiči, ale v rodině alkohol, drogy, agrese
- 4) V oboru, který jsem studoval, jsem:
- Nikdy nepracoval
 - Pracoval, ale jen krátkou dobu – do jednoho roku
 - Pracoval hned po škole a chci v něm i nadále pracovat
- 5) Před výkonem trestu jsem pracoval:
- V zaměstnaneckém poměru
 - Jako osoba samostatně výdělečně činná (podnikatel)
 - Pouze brigádně
 - Nepracoval - evidován na úřadu práce
 - Jiným způsobem (uved'te jak)
- 6) Sdělte motiv, který vás vedl k přihlášení do vzdělávání ve výkonu trestu (můžete uvést i více odpovědí).
- Větší možnost uplatnění na trhu práce po propuštění
 - Zájem o obor
 - Rozšíření vlastních znalostí
 - Doporučení rodiny ke vzdělání
 - Efektivně strávený čas ve výkonu trestu
 - Byl jsem přemluven zaměstnanci Vězeňské služby
 - Možnost pracovního zařazení během výkonu trestu ve studovaném oboru
 - Po dobu zařazení do vzdělávání mám výhodnější pozici ve věznici
 - Jiný motiv (uved'te jaký)
- 7) Zvýšení vzdělání mi ulehčí situaci v občanském životě.
- Věřím, že mi pomůže získat práci
 - Nemyslím, že nějak podstatně, ale může se zvýšit počet příležitostí
 - Vzdělání využiji jen pro svou osobní potřebu – osobní rozvoj
 - Myslím, že neulehčí, ale lépe ubíhá pobyt ve věznici
 - Nevím

- Vzdělání nevyužiji, s ničím mi nepomůže
- 8) Kdybyste se znovu rozhodoval k rozšíření vzdělání během výkonu trestu, preferujete krátkodobé vzdělávání (v rozsahu několika měsíců) nebo dlouhodobé vzdělávání (v rozsahu dvou až tří let)?
- Krátkodobé (několik měsíců)
 - Dlouhodobé (dvou až tříleté učební obory)
 - Je mi to jedno
- 9) Kdybyste se znovu rozhodoval k rozšíření vzdělání během výkonu trestu, u jakého školského subjektu upřednostníte zvýšení kvalifikace?
- Střední odborná škola Vězeňské služby ČR – učební obor
 - Střední odborná škola Vězeňské služby ČR – kurz celoživotního vzdělávání
 - Profesionální kvalifikace úplná – získání kvalifikace k určité profesi (civilní škola)
 - Profesionální kvalifikace částečná – získání částečné kvalifikace (rekvalifikace) – civilní škola
- 10) Jakému způsobu vzdělávání dáváte přednost?
- Teoretické vzdělávání - získání vědomostí (např. jazykové kurzy)
 - Praktické vzdělávání - získání dovedností (např. zednické, obkladačské a jiné práce)
 - Kombinace obojího vzdělávání
- 11) Uved'te obor, který byste v rámci vzdělávání ve výkonu trestu rád studoval, kdybyste tu možnost měl.
- Obráběč kovů
 - Instalatér
 - Automechanik
 - Programátor (práce na PC)
 - Truhlář
 - Kuchař, číšník
 - Zedník
 - Malíř
 - Jiný, (uved'te jaký).....

12) Jaký je váš současný prospěch v rámci zvyšování kvalifikace ve výkonu trestu (pololetní vysvědčení).

- Do průměru 1,5
- Do průměru 2
- Do průměru 2,5
- Do průměru 3
- Do průměru 3,5
- Nad průměrem 3,5

13) Co považujete, pro sebe, za odpovídající hrubou mzdu, pokud dosáhnete vyššího vzdělání a uplatníte se v tomto oboru po propuštění (v Kč).

- 11.000,- až 15.000,-
- 15.100,- až 20.000,-
- 20.100,- až 25.000,-
- 25.100,- až 30.000,-
- 30.100,- až 35.000,-
- 35.100 a více

14) Seřad'te tyto hodnoty podle osobní důležitosti (1 - nejdůležitější, 6 - nejméně důležité).

- Vzdělání
- Bydlení
- Rodina
- Práce
- Zájmy
- Sex

Ještě jednou děkuji za vyplnění dotazníku a pokud máte nějaké další náměty nebo připomínky, uveďte je prosím zde:

.....
.....
.....
.....